

Lahtised Lehed

„Olioni“ hinnata kaasanne

6. veebruar 20
359

Nr. 10

Oktoober

1930

KOKKUVARISEMINE

Peatükk krahv A. Stenbock-Fermori Landeswehri-memuaaridest „Vabatahtlik Stenbock“

A. STENBOCK-FERMOR

Baltlane krahv Alexander Stenbock-Fermor, paari Saksas paljuloetava raamatu autor, kes 16-aastase noormehena tegi kaasa Landeswehri avantüüri, on sellest „balti vabadusvõitlusest“ pealkirja all *Freiwilliger Stenbock* (Vabatahtlik Stenbock) kirjutanud üsna huvitava raamatu. Alljärgnev Landeswehri sõda Eestiga kirjeldav peatükk on võetud sellest raamatust.

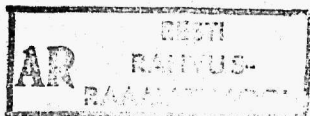
Stenbocki memuaarteos, nagu ütleb juba pealkiri, ei taha käsitleda Landeswehri sõda ta koguulatuses, selle ümber põimunud poliitilisi intriige ja kombinatsioone, vaid välja minnes autori isikust kirjeldada võitlusi ja võitlejaid nii nagu nad olid kõigi oma inimlikkude rõõmude ja hädade, nõrkuste ja voorustega. See on, — kohati sügavasti vapustav, kohati vahest üleliia vängestatud üliveriste või rõvedate episoodidega, — lugu maailmasõja möllust kasvanud noorsoost, kes varjatud isamajast ja koolipingist tõmmati verisesse seiklusse, kus ta sõjaunelmad purunesid vastu tõelise õudset labasust. Teistele säärasele saksa raamatutele omase võltsi paatose puudumine, pärast-maailmasõjaaegsetele aastatele tüüpilise sõjaavantüüri kirjeldamine õõnsa sõnakõlinala selle kõrgetest sihtidest ja kodu- ning „emamaa“-truudusest teeb selle raamatu sümpaatseks ka meile, Landeswehri vastu võidelnutele. Alljärgneva katke avaldamise peaks aga kõigepealt õigustama see, et on rohkesti huvipakkuv lugeda, kuidas sellesse Vabadussõja tähtsamasse episoodi suhtusid meie tolleaegsed vastased, seada sealpoolseid mälestusi vastamisi meiepoolsetega, leida ühtesattuvusi ja vastuolusid asjakäsituses.

Me loomulikult alljärgnevate ridade juures peame kohati pead vangutama. Peamiselt seal, kus memuaaride-kirjutaja eksib poliitikasse ja asjaolusid, kas teadlikult või teadmatuses, valgustab ebaõieti. Näiteks Eesti-Landeswehri sõja põhjused. Autor püüab näidata, nagu oleks sõda olnud eeskätt Ullmanise intriigide tulemus ja Eesti etendanud aggressiivset osa. Tegelikult näitab aga juba Stenbocki endagi sündmuste kirjeldus, et pealetungivaks pooleks oli just Landeswehr ja kuigi Landeswehri meeskonnale vahest tol ajal olid teadmata juhtide sihid, oleksid need pidanud autorile nüüd raamatu kirjutamisel olema küllalt selged kõige otsekohesemast allikast, omaaegse balti-saksa vägede ülemjuhataja krahv von der Goltzi raamatust *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum*, kus öeldakse varjamatult, et taotleti Baltimaade vallutamist Saksale ja maa võitmist koloniseerimiseks. Niisama selge peaks olema autorile, et eesti sõdurite viha põhjused Landeswehri vastu olid palju sügavamad kui mingi vaherahu rikkumine, nagu ta seletab.

Nii kui teistelegi saksapoolsetele Landeswehri sõja kirjeldajatele on ka Stenbockile vähe kuulsusrikas sõda Eestiga piinlikuks episoodiks, millest katsutakse võimalikult kiiresti üle saada, muutudes sõnaahtraks ja ebaselgeks. „Kokkuvarisemine“ on kõige katkendlikum ja vastolulisem peatükk Stenbocki raamatus. Ühtlase joonena läbib selle ainult otse paaniline hirm eestlaste ees ja kogu episood viirastab mööda painajaliku unenäona. Näib, nagu oleks armetu lüüasaamine eestlastelt autorile jäänud seni mõistatuseks. Tõesti, kuidas võis see olla võimalik, et löödi Vene hiiglast, kuid ei saadud jagu mingist pisitillukesest Eestist! Et kummalisele nähtusele leida mingitki seletust, — võib-olla aga ka enda prestiiži kaitseks, — võtab Stenbock omaks Saksas üldiselt levitatava muinasjutu, nagu oleks Eesti sõjaväge omal arvel varustanud ja juhtinud inglased ning Landeswehri seega tulnud võidelda „mitte Eesti, vaid Inglismaa, liitlaste — kogu maailma vastu“. Tõepoolest otsime kogu varustuse inglastelt raske raha eest ja meie vägi, mida Stenbock nimetab „lõpmata ülevõimukaks“, oli Landeswehri omast nii arvuliselt kui tehnilise varustuse poolest nõrgem.

Meie ainukeseks, kuid otsustavaks ülekaaluks oli võitlusmeeleolu, mis, nagu selgub Stenbocki raamatust, puudus isegi vabatahtlikkude baltlaste ridades. Neil „oli vähe tuju sõjaks eestlaste vastu“ ning „sõnnik“ võitlus „kodumaa, prestiiži“, baltlaste eest“. Ühes teises kohas tunnistab autor, et ta üldse „pole võidelnud „kodumaa eest“, nagu öeldakse, vaid oma vanemate ja vendade-õdede eest. Kui Riia oli vabastatud (enamlastest — K. K.), näis mulle edaspidine sõda mõttetutu ja järe.“ Sedasama seisukohta jagasid Stenbocki kinnitades ka ta kaaslased.

K. Kesa.

„Tähelepanu... vaik! Vasakule vaati!“ Kahes nõorsirges reas seisab kolmas kompanii rivistatult; lõome pead pahemale. Rivi ees feldmeister. Vahtmeister teatab meeskonna arvu. Rittmeister Sadkoff astub saluteerides meie ette. Väsinult, resigneeritult vaatleb ta meid läbi oma kuldprillide. Pisut kareda häälega loeb ta ette eriväeosa päevakäsu.

„... Kui Läti-Eesti väed kohe ei asu järkjärgulisele Läti territooriumi evakueerimisele, lõpeb sõjariistaderahu 20. juuni südaööl 1919. Balti Landeswehr algab siis 21. juuni hommikul rünnakut kogu rindel eestlaste vastu.“

Sadkoff keerab paberi kokku. „Minu kallid seltsimehed! Rahuliseks kokkuleppeks eestlastega on vähe väljavaateid. Me peame arvatavasti homme vara võitlusse minema. Meil seisavad ees rasked päevad, rasked päevad!“ Ta tõstab käe mütsisirmi juure. Lootusetus paistab sellest liigutusest: Vaesed poisid, millisesse avantüüri teid seal küll saadetakse!...

Pärast Riia vallutamist arenesid sündmused hiigla-kiirusega. Enamline armee oli täitsa löödud ja segi paisatud. Riismed läksid Latgalliasse, Jakobstadtist ida poole, tagasi. Seega oli Liivimaa punaste võimust vabastatud. Me tahtsime ühendusse astuda eestlastega, et moodustada ühist enamlastevastast väerinda Soome lahest kuni Dünaburgini. Võnnu ees, nii siis veel kesk Liivimaad, kohtasime Eesti vägesid. Oleks pidanud uskuma, et kohtumine on sõbralik — eestlased olid ju ka seisnud raskes kaitsesõjas enamlaste vastu —, selle asemel ilmutasid nad vaenulikkust suhtumist. Võnnus puhkudel viibivad vabatahtlikud vangistati ja nendega käidi halvasti ümber. Landeswehri väeosadele tungiti seljagant kallale. Me tegime lühikese protsessi ja vallutasime 6. juunil Võnnu.

Tehti sõjariistaderahu. Algasid läbirääkimised. Seal selgus meie üldiseks üllatuseks, et kogu asja taga seisab kukutatud peaminister Ullmanis!! Pärast aprilli putši oli ta põgenenud Tallinna ja mõistnud oma „Balti parunite“ vastaste plaanide nõusse võita inglasi ja eestlasi. Liitlased ja eriti Inglismaa soovisid tugevaid, iseseisvaid rajariike, Eestit, Lätit, Leedut, Poolat Saksa- ja enamlusevastase seisukohaga, mis pidid olema valliks Nõukogude Vene ja Saksamaa vahel, ning toetasid seepärast Ullmanise püüdeid võimule tagasi pääseda ja meie Needra-valitsuse kukutamist.

Tasahiljukeksi olid Põhja-Liivimaale koondatud tugevad Eesti-Läti väed. Täielikult inglaste toetusel, inglaste raskete kahurite, soomusautode, kuulipildujatega.

Me olime Riia vabastanud; nüüd ilmus härra Ullmanis oma sõjaväega ja nõudis Riiga sisselaskmist! Asusime seisukohale, et meie esindame Läti õigusepärast valitsust ja nõudsimet Põhja-Liivimaa evakueerimist. 10. juunil saavutati lõpuks Ameerika-Prantsuse-Inglise liitlaste-komisjoni kaastegevusel kokkulepe. Eestlased pidid järkjärgult Lätimaa evakueerima ja hiljem moodustama Landeswehri ühise väerinna. Kuid Eesti esindaja seletas, et tal pole piisavaid juhtnõure. Määrati uus läbirääkimistähtpäev 13. juuniks Võnnus.

13. juunil seletas meie esindajate suurimaks üllatuseks inglise volinik kindral Gough diktatoorsel kujul: Landeswehri tuleb tagasi tõmbuda Koiva liinile Segewold—Uus-Schwaneburg. Kõik riigisaksa väeosad peavad Baltimaalt lahkuma. Baltlastel tuleb tunnustada Ullmanise valitsust. Inglismaa tegi Ullmanise asja omaks!

Balti esindajad palusid mõtlemisaega. Neil ei olnud võimalik neile nõudmistele, mis seisavad kõige teravamalt vastuolus kokkulepetega 10. juunist, kohe vastust anda. Pooled läksid tulemusetult lahku.

Mis nüüd? „Prestiiž“ ja „au“ nõudsid inglise nõudmistele kõige kategoorilisemat tagasitõrjumist. Teiselt poolt: võisime me lasta end kiskuda uude sõtta? Siin oli ju tegemist mitte enam Ullmanise ja Eestiga, vaid Inglismaaga — tabamatu hiiglavastasega, kes omas kõik vahendid, et oma tahtmist läbi suruda!

Meie juhtivad poliitikud otsustasid tagasilükkamise poolt. Eestlastele ja Ullmanisele saadeti ultimaatum, kus kinnitati, et Needra Balti-Läti valitsus peab kinni 10. juuni kokkuleppes. Eestlased pidid järkjärgult Lätist lahkuma. Mõtlemisaeg 20. juunini, siis on sõjariistaderahu lõppenud, sõjaseisukord välja kuulutatud.

Meie seisukord halvenes päevast päeva. Landeswehri Läti-pataljon kuulutas enda erapooletuks, ta ei tahtvat Ullmanise vastu võidelda. Samasuguse seletusega esines vürst Lieven vene väeosa nimel. Ta ei soovinud mingit osavõttu kodusõjast. Riigisaksa vabatahtlikkude juhid lubasid igatahes kaasa lüüa, kuid oli teadmata, kuivõrt neil meeskond peos on. Oli vähe tuju sõjaks eestlaste vastu.

Ka ühes riigisakslastega seisime lõpmata ülevõimukama vaenlase vastas, kes peale selle omas veel kõige paremad võitlusvahendid: inglise soomusautod ja rasked kahurid. Sõda Eesti vastu: see tähendas sõda Inglismaa, liitlaste — kogu maailma vastu!...

Olin päevad veetnud Riias rõõmujoovastuses. Nüüd oli ju kõik hea ja lõpetatud: vanemad ja vennad päästetud, Riia vaba, enamlased hävitavalt löödud — sõjakäigu mõte täidetud. Oleksin kõige meelsamini oma mundry maha võtnud, lõpu teinud. Seal korraga: rindele! Rindele? Kelle vastu siis? Eestlaste, lätlaste, Ullmanise, Inglismaa... see näis nii ebatõelik, kindlusetu ja kaugel. Ei mõistnud kõike seda õieti. Igasuguse vaimustusega asusime uutele seisukohtadele.

Meie kolmas kompanii Sadkoffi juhatusel läks Weissensteini mõisa Võnnu juures. Elasime suures lumivalges mõisahoones, kõrgel künkal. „Liivimaa šveits!“ Metsased künkad, orud ja kuristikud. Kõrvetav kuumus. Seisime särgiväel postil.

Meie grupis mitmed uued näod. Oli jälle olnud ümberpaigutusi. Vanadest seltsimeestest: Schmidt, Joksch, Muhlmann, mõlemad Nagelid ja mina. Ühel päeval esitles end, elegandilt, särades... parun Huhn! Ta haavatus oli Liibavis täielikult arstitud. Ta pidi asuma teenistusse ainult vooris. Kuid ta protesteeris, soovis tingimata tagasi vanade lahingukaaslaste juure. Ja nii oli ta meie suureks rõõmuks jällegi seal!

Uued seltsilised: parun Lieben, *stud. med.*, kes Tartus ja Saksamaal õppinud. Pikk, kuivetu, sarvprillidega ja tahakammitud pruunide juustega. Ning kuuteistkümmend aastane kooliõpilane Reuder Riiast. Ilus, kaunis poiss punapõselise lapsenäo ja metsiku, blondi juuksetukaga, mis tal alati näol rippus.

Riias olid end üles annud tuhanded uusi vabatahtlikke. Üleoleva põlgusega vaatasime me „vanad liinisõdurid“ (olime vahepeal seitseteistkümmend ja kaheksateistkümmend aastat vanaks saanud) uutele alla — mida teadsid need ka sõjast! Lieben, keda kõik nimetasid lihtsalt „doktoriks“, ei kuulunud igatahes kogematute

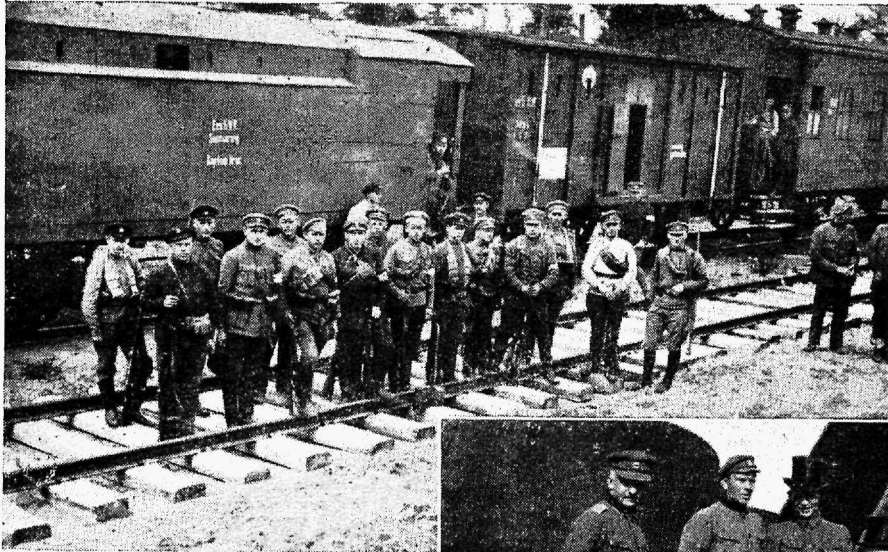
hulka. Ta oli ka Kuramaal võidelnud, ainult ühes teises kompaniis, ja nüüd ümber paigutatud...

Hilja õhtul kogume viimsele loekule. Padrunid ja käsigranaadid jagatakse välja. Pimedusest kõlab rittmeistri hää: „Kahjuks on kõik teated kinnitanud, et eestlased pole oma seisukohtadelt lahkunud. Meie ultimaatumi tähtaeg on tunni aja pärast. Juba enne päikesetõusu algame tegevust. Riigisakslased liiguvad pahemal tülval Võnnust lääne pool, Suur-Roopast Lemsalu sihis. Meie tungime otse Sturzenhofi kaudu Volmari

tavad röömust. „Säärast õiget rünnakut, seda olen ju endale juba ammu, ammu soovinud.“

Kõik valmis. Ratsanikud istuvad sadulas. Läheme pikkades ahelikudes laiali. Sammun Muhlmanni ja Liebeni vahel. Kuni lähema taluni pääseme takistamatult edasi. Siis saame metsiku kuulipildujatule. See haugub, põriseb. Tormijooks. Miinipildujad loobivad pomme. Näeme selgesti, kuidas need mustadena lendavad hommikihalli taeva all. Käsigranaadid pauguvad.

Väljapost on hävitatud. Laibad lamavad maanteel.

SOOMUSRONG „KAPTEN IRVE“
LUURAJATE SALK LANDES-
WEHRI SÕJAS

SOOMUSRONG „KAPTEN IRVE“
OHVITSERID VÖNNU LINNA
PURUSTATUD VEERESERVU-
AARI VAREMEIL

peale. Minu härrad, püüdke paar tundi veel hästi magada. Mis meil homme ees seisab, pole kellegi lapsemäng!“ —

Päike pole veel tõusnud, kuid juba valitseb suur kuumus. Tolmusel maanteel korraldab end Malmede eriväeosa. Esimene, teine, kolmas kompanii, kuulipildujate-komando, miinipildujate-rong, ratsa-komando. Ülemjuhataja tahab rünnakut isiklikult juhtida. Ta ratsutab eriväeosa ülemaga ootavatest meeskondadest mööda. Ratsakäskjalad kihutavad siia ja sinna. Tume häältkõmin. Suur ärevus. Uudishimu, pinevus ja pisut hirmu.

„Doktor“ on oma sarvprillid maha võtnud, puhastab taskurätiga hoolikalt klaase: „Põnev selle loo juures on, et me ei tea, kelle vastu me õieti läheme. Oma enamlaste-kogemustega ei jõua me siin kuigi kaugemale!“ Väike Reuder on hiilgavas meeleolus. Ta punased põsed õhe-

Eestlased kollastes inglise khakivormides ja mõned vabatahtlikud. Süda kisub kokku esimesi surnuid nähes.

Mäest alla ja üles läheb rännak. Läbi metsade, viljaväljade, üle laiade niitude. Tungime tihedasse metsa. Meid täidab vana võitlustuju. Asi õnnestub ju — me tungime kuradi hästi edasi! Sadkoff ja v. Parem on kogu aeg eesotsas, viibutavad oma karabiinidega.

Meie grupp on sideme teistega kaotanud. Ees kõva vastupanu. Meie taga lõhkevad omade kahurite mürsud. Pole enam mingit õiget ülevaadet. Surume end kõvasti vastu maad. Kivid ja muld lendavad meile selga. Sadkoff hüppab üles: „Peame tungima edasi! Muidu hukume omade granaatide all!“ Keegi ei liiguta end. Ainult v. Parem seisab rittmeistri kõrval. „Tahate te meid lasta üksi jooksta?“ Mõlemad tormavad eesti kuulipildujate peale. Meil on kõigil häbi, viskume edasi. Hurrahiid. Eestlased tõmbuvad kokkunikult tagasi.

Ülalt läbi okste vinguvad kuulid. Lennukid? Ei, mõned eestlased on roninud puusse ja tulistavad sealte kuulipildujatega. Vaprad poisid, kes võitlevad viimise silmapilguni. Varblastena laseme nad alla. Puu otsast kõlab kartlik hää: „Terre, terre!“ Üks noor eestlane istub oksal, tõstab käed üles. Võtame ta vang. Ta pikad, tuliuued sõdurisaapad äratavad Muhlmanni tähelepanu. Ta tõmbab need vangil jalast, annab nende asemele omad vanad. Eestlane on vähe õnnelik.

Ülejäänud väeosad jõuavad järele. Jälle on pikk rinne jaluleseatud. Supipatarei annab kuumat kohvi. Kogumisel ilmneb, et meil on juba suuri kaotusi. Esimene ja teine kompanii olid sattunud ränka tulle. Kolmandas kompaniis oli ainult mõningaid kergelt haavatuid. Meie grupp seni puutumata. Vangistatud eestlane määratakse kööki.

Uuesti minekule. Marsikolonnides sammume edasi. Alguse edu annab uut julgust.

Pealelõunal tungime Stürzenhofi mõisa peale. Äge tulevahetus. Lamame hästi kaetult ühel künkal. Otse minu ees v. Parem, ühe puu taga, vahib läbi oma väljabinokli. Äkki langeb ta kokku, haarab pahemast õlast kinni. Ta tahab varjata oma valu, teeb ükskõikse näo. Sekundeid hiljem vajub ta puu juure maha kummalisse kükakilolekusse. Teine kuul on läbistanud ta kaelasoone.

Eestlased püüavad tormi jooksta. Langevad hünikutena.

Tungime edasi. Hulk eestlaste surnuid lamab teel. Suur osa neist on uutes inglise frentšides ja omavad inglise püssid. Komistan üle ühe laiba: verinoor, pikk eestlane. Kõrvalelükatud lame teraskiiver näitab pisikest auku. Ta kõrval on kokku kortsutatud kiri. Lieben pistab selle tasku.

Vaenlased? Need noored talupoisid, kes meelsamini künnavad põldu kui seesuguseid avantüüre kaasa teevad? Kui me vähemalt veel Ullmanise ja teised traaditõmbajad püssitoru ette saaksime! Siin on tegemist mitte enamlaste ja mõrtsukatega, vaid vahvate sõduritega, kes kallilt oma elu müüvad.

Väljakannatamatult põletab päike. Higi kleebib me silmad. Ahnelt tormame iga kaevu juure, ammutame vett.

Eestlased panevad veel vaevalt vastu. Ühes talus langevad saagiks inglise kuulipildujad. Esimene kompanii lõikab ära ühe vaenlase väeosa. Vangidelt kuulleme, et eesti vägedele pole meie ultimaatumit teatavaks tehtud. Eestlased said mulje, et me oleme rikkunud sõjariistaderahu, ja leidsid, et neile on salaja kallale tungitud. Sellest siis määratu viha. Ullmanis tunneb oma asja!

Õhtuhämaruses jõuame Koiva ääre. Jõe tagant kergivad Volmari tornid ja katused. Öeldakse, et linn peab vallutatama alles järgmisel hommikul. Saame käsu ööveeta lageda taeva all.

Laial väljal kõrged heinasaod. Ronime üles. Meie grupp on saanud kõige kõrgema sae. Teeme olemise mugavaks. On pehme ja mõnus lehada heintes. Rittmeister käib ringi, hoolitseb, et igauks hea paiga leiab. Ta külvatakse üle küsimustega: „Miks ei lähe me edasi? Me suudame ju Volmari võtta!“

„Puudub veel igasugune teade pahemalt riigisakslaste tiivalt. Alles siis, kui riigisakslaste aktsioonidel edu olnud, võime edasi minna. Loodan veel öö jooksul teateid saada.“

Mu kõrval lamab doktor ja edasi Huhn, kes enda hoolikalt mähkinud oma vaipa. Muhlmann vaatleb uinamise eel veel kord armunult saagiks langenud saapaid. Schmidt juba norskab. Vennad Nagelid tülitsevad Jokschiga parema koha pärast. Kõige ärritatum on väike Reuder, kes kuidagi ei saa rahu. Punaste põskede ja sasis juustega ronib ta ühe juurest teise juure, jutustab oma muljeid. „Nii olen endale sõda alati soovinud! Me võitsime ilusti, eks ole? Ja homme läheb edasi!“

Ka minul on enam kindlust kui hommikul. Lõpuks olid ju Kuramaa ja Riia vabastamine ülekaaluka vaenlase käest ka imeteod. „Näete, doktor! Täna oleme ometi tubli töö teinud, ja kui me homme Volmari võtame, on sõda otsustatud. Tuleb rahu vastuvõetavatel tingimustel. Jumalad on meie poolt!“

Lieben on oma teraskiivri asetanud enda kõrvale heintele. Ta libistab käega üle oma pikkade juuste, võtab prillid ära ja puhastab klaase: „Ärge usaldage liig palju jumalaid, armas Stenbock. Need on ebasoliidid ja väheusaldatavad härrad! Tahan teile tunnistada, et mind need liig kerged võidud teevad pigemini umbusklikuks. Pidage meeles üht: me võitleme Inglismaa vastu!“

Lühike vaikus. Siis võtab Lieben kägaras kirja taskust, mille ta surnud eestlase juurest leidis. Ta tõmbab paberi oma põlvel sirgeks. Segased, eesti tähed.

„Tõlgin selle teile. Umbes nii: „Armas poeg... Sa pole ammu kirjutanud. Palun igapäev Su eest. Meie lehmali oli vasikas. Meil on raske viljakoristamisega hakkama saada, kus Te kõik ära olete. Mu jalg valutab ikka veel. Saadan Sulle varsti sinki ja võid. Ole ainult hästi ettevaatlik. Kestab sõda parunitega veel kaua?.. Palju terviseid Su emalt...“

Aegamööda vaikib jutt. Laman kõhuli, pea toetunud küünarnukkidele, ja näen, kuidas öö pikkamisi langeb üle maa. Eest linnast vilguvad valgustatud aknad ja laternad. Ühes lähedas laukas krooksuvad konnad. Üks rohutirts ritsitab. Imeliselt soe rahulik suviöö...

Esimese koiduga oleme jalul. Lõbus meeleolu. Edasi, Volmari peale!

Kuid seal ilmub Sadkoff. Kohkume, ta jätab muratud mulje. On näha, kuidas ta end vaevu kokku võtab. Hääletu vaikus.

„Seltsimehed, meid on ära antud! Riigisakslased pole kogu rindel edasi tunginud! Istume kolmekümne kilomeetri sügavusel vaenlase maal ilma igasuguse ühenduseta!“

Sekundeid õudset vaikust.

„Peame ruttama tagasi ja nimelt kiirmarsis. Eestlastel pole veel ülevaadet seisukorrast.“

Taganemine... Kiirmars! Tolmaval maanteel kõmpuvad me saapad. Ei mingi marssimine enam, vaid pooljooks. Kaheksa kilomeetrit tunnis. Teade tuli nii äkki, nii uskumatuna ja mõistmatuna! See on langus — kõik variseb kokku, viimsed, kõige pisemadki lootused!

Taganemine! Sammun Liebeni ja parun Huhni vahel. Olen liig tuim, et selgelt mõtteid koguda. Huhn on ta lahke ja suursugune rahu, mille alla ta peidab kõik oma tunded. Joksch ähib ja higistab. Schmidt vannub kõvasti. Nagelid vahivad arusaamatult ringi. Väikesel Reuderil on kahvatud palged, sörgib rõhutult Jokschi kõrval.

Paugud! Eestlased! Paiskume laiali, otsime katet. Ainult väike vaenlase patrull, kes tahab seisukorda kindlaks teha. Edasi, edasi, tunnid kaovad. Lõunapäike põletab armutult me teraskiivritel. Tolm, higi kleepuvad nägudel.

Kolmkümmend kilomeetrit. Tunnen, kuidas mu saabaste tallanaelad tungivad jalga. Saapad on vanad, läbi kantud. Igal sammul põletav valu. Vaevaliselt lonkan ma. Paar rekvireeritud redelvankrit on kuhjaga täis surnuid, kergelt ja raskelt haavatuid või mehi, kes päikesepiste saanud. Mõned kergelthaavatud istuvad välja-köögil ja veohobustel.

Metsik jänu. Ikka tulisemalt põletab päike. Jalad on tursunud, liikmed valutavad. Raske väsimus valdab meid. Nagu laine, mis tuleb ja edasi veereb. Ainult mõne sekundi usume, et ümber kukume. Siis läheb edasi. Masinlikult.

Lonklen seltsimeeste hulgas. Tunnen pahemal Huhni ja paremal doktori kätt. Olen pooleldi meelemärkuseta, libisen tihedas massis.

Ikka jälle tungivad eesti patrullid kailale. Lonkame teekraavidesse, surume end mullavalli taha ja laseme. Oo, on hea pisut lamada võida. Suure vaevaga hoiame silmad lahti. Kahetseme, kui laskmine lakkab — see tähendab jälle marssida, marssida.

Meie grupp liigub taga sabas. Sammun viimases reas. Komistan kivile ja kukun vastu maad. Lamada... magada, ialgi enam tõusta! Tuimalt, ükskõiksest vaatan seltsimeestele järele. Nad ei märka midagi, vaaruvad noruspäi edasi. Kaugel kõmiseb tumedalt. Kahurid! Tõmbuvalt undavad ja mürtsuvad granaadid õhus. Üsna tee ligidal, paremal ja pahemal, avaneb maa ja paiskab musti mullakampe ning kive üles. Raske inglise kahurpatarei!

Häälled kostavad mu taga, vististi veel järeltulijad. Vaevu pööran pea: rida mehi kollastes khakimundrites taldriklamedate teraskiivritega — eestlased, neetud, eestlased! Kargan pingutades üles ja jooksen. Kuulid keertuvad tolmu üles. Igal hüppel pean kõvasti karjatama, jalad nagu põlevad. Lõpuks saavutan oma grupi.

Eestlased teavad nüüd meie asukohta ja saavad raskeid mürske. Vahetpidamata lõhkevad need mõlemal pool küljes. Ees paiskab üks hiiglakild hobuse maha. Vankriõlilajaid, raskesti haavatuid, läheb suure vaevaga korda jagada teistele vankritele. Lühike peatus. Siis läheb edasi. Lõhkekäristatud hobune lamab risti üle tee. Veres silmad on koobastest kaugele välja tunginud.

Eesti kahurid on sideme kaotanud. Mürsud langevad ühte tallu, kilomeetri kaugusele vooori peast. Hooned varisevad kokku. Üks küün on heledates leekides. Meeletult kihutab suur lambakari tulle. Võikalt kõlab põlevate loomade määgimine.

Kahurid külvavad piirkonna üle.

Puhkus! Lõpuks! Viskume maha. Nälg ja jänu piinavad mind. Tee ääres on poollagunenud talumaja. Selle ees lai, suitsev trehter. Tõusen ähkides, lonkan majja. Toas on metsik segadus, hävitustöö pilt. Laia puulaua ääres istub talumees lampanahkses kasukas, pea toetatud väljasirutatud kätele. Ta pahem näo pool on purustatud. Veri jookseb lauaservale ja tilgub põrandale, sünnitades suure lombi. Laualt leian leiba, juustu, suure nõu piimaga. Ahnelt süüa ja joon. Uks lööb lahti. Higest

nõretav Muhlmanni nägu: „Eestlased! Eestlased!“ Kukume välja. Lühike paugutus. Edasi.

Üle mägede ja küngaste läheb tee. Läbi orgude ja metsade. Nelikümmend kilomeetrit... viiskümmend kilomeetrit... kuuskümmend kilomeetrit, katkestatud lühikestest tulevahetustest. Oleme lambakari, hall, tuim.

Sadkoff on ammu tulnud oma hobuse seljast, sammutab meie hulgas. Ta tahab olla meie keskel, hoopis lähedal. Igalpool võib näha ta kuivetanud kaju. Head silmad vaatavad läbi kuldse prilli. „Alati julgelt, mu härrad! Veel pole kõik kadunud! Peame minema tagasi vanale, kindlustatud Hinzenbergi seisukohale, seal võime veel vastu panna. Hinzenbergi juures seisab üks riigisaksa väeosa, kes veel pole tagasi läinud...“

Seitsekümmend kilomeetrit! „Vastu pidada, vastu pidada! Kümne kilomeetri pärast oleme sihil!“ Vonnu on ammu evakueeritud. Hinzenbergi juures peab veel olema midagi „rinde“ taolist.

Akki tõmbuvad mustad pilved üle taeva. Aike, välgud. Siis paiskub ülalt alla — vihmavalang. Mõne minuti jooksul oleme sargini läbimärjad. Imetlen, et ma ikka veel pole ümber kukunud. Lieben läheb kaugele ette kumardunult kokkusurutud huulil. Huhn lonkab tugevasti pahemat jalga. Mis on saanud elegandist Huhnist? Ta on määrdinud ja tolmunud ülalt kuni alla, kuid ta nägu ilmutab vana, lahket rahu. Mehel peab olema määratu seesmine energia. Mõlemad Nagelid on viletsusekujud. Näost valged, värisedes kogu kehast, püüavad nad end vastamisi toetada. Muhlmann saab vaevu edasi, olgugi et tal on kõige paremad saapad. Jokschi vangub ja nohiseb. Ainult feldmeister Schmidt, vana paks liinisõdur, marsib ükskõiksest ja kindlalt. See suudab juba midagi kannatada. Ka väike Reuder on vahva. Ta on meist kõige noorem ja õrnem, kannatab kõige rängemalt. Kuid ta ei taha seda näidata, marsib suurtel sammudel Jokschi kõrval. Kuidas näeb vaene poiss välja! Ta heledad juuksed kleebivad märgadena näole, põsed sissevajunud ja surrukahvatud.

Aike läheb mööda. Kuid vihm ei lakka. See on muutunud raskeks lausksajuks.

Hilja öösel jõuame Hinzenbergi! Kella neljast saadik hommikul oleme jalul, kakskümmend tundi. Kaheksakümmend kilomeetrit oleme maha kõndinud — kaheksakümmend kilomeetrit rasketes võitlustes ja kaotustes!

Surmani väsinult, läbimärjalt leiame ulaluse suures õlevabrikus, mis juba aastaid seisnud. Avaras hoones viskume pikali oma vaipadele.

Leian koha hiiglasuure, roostetanud hooratta all. Minu kõrval on Lieben. Välja sirutada ja magada! „Doktor, milleks on see kõik? Kelle pärast?“

Ta kehitab õlgu: „Kodumaa, „prestiiži“, baltlaste eest!“

Kuid ma tunnen, kui võltsilt see kõlab, kui vastikult selles tõelikkuses.

Püüan magama jääda. Süsimustad, kuulümmargused silmad vaatavad mulle otsa. Külma libiseb üle mu näo. Hüppan meeletult üles: rotid! Üks suur, hall istub ühel rattakodaral, jõllitab mulle imestanult vastu. Kõikjal istuvad suured, hallid rotid. Nad on julged, ei lase end heidutada. Võime neid kinni haarata ja kägistada. Ku ometi lõpuks magada saaks! Nurkades oigavad haigejalgsed.

Keegi kisub ukse lahti: „Alarm... Alarm...!“

Oo, see kolmkord meenutud sõna! Mürudes kargame üles. Kurnatult, tuimade peadega.

Väljas piitsutab vihm taevast. Eestlased ründavad! Jookseme kaitsekraavi, mis kaares piirab asundust. Kraavis üle labajala vesi. Ööst leegivad lasud. Kuulipildujad vasardavad. Apaatselt säeme püssid korda. Kogu öö kõlavad paugud. Hommikhämaras muutub vihm veel tugevamaks. Kuna kraav on kaevatud savisse, ei saa vesi ära voolata — kella viie aegu seisame kõhust saadik külmas vees.

Kui valgeks läheb, võin vaevalt oma seltsilisi tunda. Tuhkhallid näod, mustad silmaalused. Nad külmetavad ja värisevad. Keegi ei saa pikali heita või vähemalt kükitada. Eestlased ei riskeeri tormi joosta, rahulduvad tiheda laskmisega.

Jälle algab raskete inglise kahurite tuli. Meie ees ja taga lendavad mullapangad. Üks mürsk on tabanud ohvitseride korterit. Üks kornett surnud, kaks haavatud. Sadkoff oli kogu öö kaitsekraavis. Ta püüab meid julgustada. „Mitte lonti lasta! Me peame seisukohta igal tingimusel hoidma. Pahemal tiival asub saksa väeosa, iga tund võime oodata toetust. Kui me kõik kallaletungid tagasi lööme, laseb end kergesti sõlmida mõistlik sõjariistaderahu. Ainult julgust, küll juba läheb! Hinzenbergi-seisukoht on me viimne lootus!“

Ah, ta sõnad ei kõla veenvalt, ta nägu on väsinud ja kurnatud.

Ühe kivimüüri taga, viissada meetrit meist tagapool, on supiköök kuumas kohviga kohale sõitnud. Huhn, Lieben ja mina roomame keedunõudega sinna, et tuua kohvi endile ja seltsimeestele. Hädaohtlikult surisevad kuulid. Siiski jõuame õnnelikult kraavi. Kõik sirutavad oma jooginõud ja väljapudelikid vastu. Kuum vedelik mõjub ergutavalt voolavas vihmas.

Lähen Muhlmanni poole. Ta toetub kohmakalt vastu mullavalli oma kõrgetes eestlase saabastes ja hoiab püssi palges. „Soovite kohvi?“ — Mingit vastust. „Tõin teile kohvi! Kas te magate?“ Ta ei liiguta end. Ma ei näe ta nägu, püssipära katab ta parema palge. Aga kõrv kiivri all on nii veidralt roheline. Haaran ta käe — jääkülmal! Muhlmann on surnud. Peahaav. Väikesest august otsal nõriseb veri. Kuna ta seisab kõvasti toetunult, ei saa ta kokku langeda.

Tunnid mööduvad. Vihm voolab lakkamatult. Vahepidamata kõmistavad kuulipildujad.

Väike Reuder näeb haige ja vaevatud, ta väriseb külmast, märjast. Kuid ta tahab kaasa teha ega hädalda. Schmidt hüüab talle: „Jõmpsikas, mine ometi õllekõõki tagasi ja viska kõrvad pea alla! Kui tuliseks läheb, toome su tagasi!“ Reuder raputab jonnakalt pead: „Ei, ma ei taha magada, kui teie siin lasete! Ma pole ometi kellegi laps ja tahan juures olla, ka siis, kui raske on!“

Kord seisab ta Liebeni ja minu vahel. „Me ometi võidame siiski veel, eks? Rittmeister ütles ju ka, et veel pole kõik kaotatud!“ Ta mõjub liigutavalt ja lapselikult oma sasis märgade juustega otsaesisel. Keegi ei sõanda hävitada ta usku. Tunnen armastust selle õrna poisi vastu, kes nii tuliselt kaasa elab ega kaota meelekindlust.

Kella kaheteistkümneme aegu päeval annavad inimesed väljakõõgi juurest märku — supp on valmis. Reuder astub mõne teisega välja — ta tahab tingimata suppi tuua. Hoiatame teda. Granaadid kukuvad nimelt üsna

lähedale. Kogu aeg lendavad mullatükid ja kivid meile kaela. „Oodata, kuni mürsud kukuvad jälle tahapoole!“ Reuder naerab talle omasel kõrgel, heledal toonil: „Oh, minuga ei juhtu juba midagi!“ Ta hüppab sööginõudega kraavist, jookseb üle põllu.

Meie peade kohal vingub, undab, haugub. „Tähelepanu... Granaat... maha!“ Juba lööb maa tornikõrguselt õhku. Suitsupilvedest pritsivad kivid, killud, mullatükid... Äsja seisib ju Reuder seal? Ta on kadunud. Ometi — seal ta lamab!

Kostab kisendus, kole, kriiskav kisendus. Reuder lamab selili. Ta alumine kehaosa on lõhki käristatud, sisikond ripub välja. Ta nägu on moonduvalust ja ta kisendab. Need on kisendused, mida välja saadab naine viimastes valudes: pikad, läbilõikavad toonid, katkestatud lühikestest hingetõmbustest.

Seisame tarretanult, hinge kinni pidades. Väike Reuder oma heleda juuksesalgaga, kes alles äsja heledasti naeris?

„Kuul anda! Vaene mees piinab enese surnuks!“ pomiseb Schmidt, kuna tal jämedad pisarad silmist veevad. Tema ja Jokschi tõstavad püssid, lasevad need kohe jälle langeda. Ei saa ometi lasta oma seltsimehele! On julmus lasta väikest Reuderit surra armulasuta. Kuid keegi ei suuda end selleks sundida.

Näen maastiku enda ees laiali valguvat. Tahan kõrvu kinni hoida, et seda hirmsat karjumist mitte kuulda. Asjata — see on kõvem kui kuulipildujad ja kahurid.

Kaks tundi kisendab Reuder vahetpidamata, kaks tundi — siis ta sureb.

Toetun raskelt vastu kallast. Pole see ikka veel lõpp? Doktor on valge näost, sisse vajunud, luukere. Ta võtab oma sarvprillid silmadelt, puhastab märgi klaase. Vaikse häälega: „Teate, Stenbock, olen kunagi kuski lugenud, et maailmasõja surnud on langenud sõnniku eest. Kole sõna, kümme miljonit inimest on surma läinud. Meie seltsimehed, kes langesid enne Riiga, teie sõbrad Marellus ja Gabriel, kellest te olete mulle nii palju jutustanud, ja teised on tõesti langenud kodumaa ja omaste vabastamise eest — see pole fraas. Reuder langes aga sõnniku eest!“

Laip veeti kraavi ääre ja visati mantel üle moondu näo, mis isegi surmas on pinevil. Mõtlen: On üldse midagi kogu maailmas, mille eest võiks üks nii õrn, õilis noormees kui Reuder kannatada seesugust kole dat surma?...

Pikk õhtupoolik möödub vihmas ja laskmises. Öhtu tuleb, teine unetu öö. Ikka kõrgemale tõuseb vesi kraavis, ikka lootusetumaks muutub me meeoleolu.

Sidepatrull tuleb riigisaksa väeosa juurest tagasi. Vandesõnad, hüüded... Rabav sõnum: Riigisakslased on salaja tagasitõmbunud, ilma sellest teatamata. Jälle äraandmine! Asjata läbi võideldud öö ja päev. Rumalad, mõttetud ohvrid!

Salajane taganemine! Eestlased ei tohi midagi märkata. Ronime valutavate liikmetega veekraavist, lonkame veest tilkudes üle välja. Maanteel koondume marsikolonniks.

Kiirmarss! Pärast kaheksakümnekilomeetrilist taganemist, pärast kaht magamata ööd. Nüri vihkamine, nüri viha täidab igaüht meist. Me vihkame juhte, vaenlast, riigisakslasi, saatust, iseendid. Lõpp sellele — pehmetes voodites magada, kõik unustada!

Vihm tjab, öö möödub. Vangume hallis, niiskes, uduses hommikus. Mingid inimesed — vaimud!

Komberdan pundunud, haigetel jalgadel pistvate valudega. Paremal tunnen doktori käist ja pahemal Huhni oma. Need mõlemad peavad end imetlemisväärset ülal. Huhnile on veel ainult märjad nartsud ihul, kuid ta nägu on džentlmenlikult üleolev. Taga mürtsub. Eestlased on me taganemist märganud ja lasevad kõnelda oma rasketel kahuritel.

Sulen silmad. Võib peaaegu kõndides tukkuda. Paremal läheb üks ja pahemal läheb üks. Minu ees üks rida. Jalad liiguvad iseendast, nagu üleskeeratud masin. Ikka ühtlaselt mütsuvad — trapp-trapp — lagunud saapad vastu kõva teed. Rihmad nagisevad ja väljapudelik kõlksuvad leivakoti küljes. Kuidas nad kõik kõhivad, mu seltsimehed. Ja mõned ähivad, oigavad valust...

Paremal läheb üks... pahemal läheb üks... paremal läheb üks... pahemal läheb üks... Maapind oli ju alles praegu hoopis kõva ja äkki muutub ta pehmeks, nii jumalikult pehmeks! Ja nii valgeks! See polegi ju maa! Sulepadi? Jah, voodi. Ja kus on siis vihmane maastik, maantee, põllud, seltsimehed? Siin on ilus, suur tuba. Laman soojas hiiglavoodis. Ah, kuidas ma võin sirutada oma valutavaid liikmeid! Üks naine kumardab mu üle. Lola? Anuška või kalurinaine?... See on laialivalgunud, tundmatu nägu. Ta hoiab peekrit käes. Juua!... Voodi kõrval puulaud, ja Schmidt istub selle ääres, napsipudel käes. „Proosit, vana sõber!“ Kuid paksu feldmeisteri kogu lahustub ja üks vana talumees lambanahkses kasukas kumardab oma pea väljasirutatud kätele. Ta otsalt tilgub verd... Kuid vaata seal: mu voodi ümber seisab hulk inimesi. Voodiserval balansseerib rittmeister peenikestel kurejalgal. Ta pahem nimetissõrm on püsti, parema käega hoiab ta kuldprille. „Julgust, mu härrad! Alles siis juua, kui surm tulnud! Ainult mitte varem!“ Ühest nurgast ilmub doktor ja hõõrub oma prilliklease. „Sõnniku eest, sõnniku eest“... Ja kes ronib voodi alt? Väike Reuder, tulipunaste põskede ja sasis heledate juustega. „Oleme ilusti võitnud, eks? Kuid ärge vahtige mulle nii imestanult otsa, Stenbock! Ma pole ju sugugi surnud! See oli ainult nali!“ Ta naerab kõrgelt ja heledalt... Kesk tuba seisab Muhlmann oma kõrgetes saabastes ja sihhib liikumatult üht kärblast laes. Ta kõrvid on rohelised... Tahan juua, haaran ahnelt peekri järele. Kuid naine surub mu õrnalt patjadesse tagasi. „Muhlmann peab ju enne laskma, armas!“ Muhlmann, lase!... Muhlmann, lase!...

Siis kärgatab. Käristades ja metsikult. Kisin kleepunud silmad lahti, tuigun. Maantee kõrval keeb muld kõrgele. „Maha!“ Kukume teele, surume näo pehmesse savisse. Mürtsudes ja vilistades sajab me kiivritele. Südantlõhestav kisendus... veel üks!

Hüppan üles. Mu ees lamab paks, vormitu keha. Feldmeister Schmidt! Peast pole jälgegi, ta on täielikult keha küljest kistud. Põiki üle keha lamab parun Huhn. Elegant Huhn? Hunik veriseid konte ja liha. Hävimatu, kel kuul riivas südant, kuid elas edasi. Kraavis viskleb keegi mees teisest grupist. Määratu peahaavaga. Korra oiahtab ta kärisevalt, kukub tagurpidi.

Edasi. Marssida... marssida. Huhni asemel sammub keegi teine mees pahemal pool küljes.

Püüan rahulikult ja selgelt mõelda. v. Parem surnud, Muhlmann surnud, väike Reuder surnud, Schmidt surnud,

Huhn surnud... Seda endale kujutleda: kunagi ei kuule me enam väikese Reuderi naeru ja Schmidti vägeid sõjasulase-nalju, ja Muhlmanni kelkimist. Von Paremi lustlik nägu on surmast moondunud, keegi ei saa enam imetleda Huhni suursugust rahu. Noored inimesed on mõne sekundi jooksul hävitatud, purustatud, läbi puurit. Ja Reuder pidi kaks tundi surma ootama!

Nõrguvas vihmas jätkub rännak. Tühi on pea, elatud liikmed. Ainult jalad liiguvad mehhaaniliselt. Haiged jalad tambivad maad, tambivad, tambivad, tambivad...

Peale lõunat voolavad kõrvalteedelt riigisaksa üksuste lõputud kolonnid maanteele. Jalavägi, ratsamehed, voo, taluvankrid, kahurid, kuulipildujad.

Nii lähevad nad võitluseta rindelt minema, jätavad meisse kibeda vaenu tunded. Miks pidi see nii minema?

Alles hiljem saavad teatavaks sisemised asjaolud: Saksa väeosade meeoleolu oli algusest peale ebasoodus võitluseks eestlastega, huna Ullmanise-meeste kihutustöö oli meeskondades tekitanud arvamuse, et tegemist on sõjakäiguga Läti riigi vastu Balti parunite huvides. Ullmanis oli Saksa meeskondadele lubanud maad Läti vabastamise eest enamlastest, ja neile tuubiti pähe, et see lubadus kaotab maksvuse, kui nad võtavad osa kodusõjast — vastukihutustöö, mis sõjast väsinud Saksa väeosadele pidi mõjuma küllalt sütitavalt. Mis see aitas, et Saksa vabatahtlike juhid ühisesse võitlusse eestlaste vastu suhtusid täitsa sümpatiseerivalt? Neil ei olnud enam võimu meeskonna üle.

Õhtul seisame Riia ees järvede taga kaitstud seisukohtadel. Kuid nüüd on kõik otsustatud, sõja jätkamine võimatu. Kaotused on määratu suured, meeskond hävitatud. Igast edaspidisest verevalamisest tuleb hoiduda. Eesti sõjalaevad seisavad Düüna suus, pommitavad Riia silda. Lõpuks hakkab liitlaste laevastik merelt, kaheksateistkümmet kilomeetri kauguselt raskete kahuritega laskma kaitset linna. Lõpp — et päästa viimseid rususid!

Algavad läbirääkimised. Eestlased ja inglased nõuavad Riia evakueerimist. Peame tagasi minema Düüna teisele kaldale. Me lepime kõigea tingimusteta.

2. juulil marsime löödult läbi Riia. Poolteist kuud tagasi olime võitjatena sisse tunginud! Paljud perekonnad on põgenenud Saksamaale, ka minu vanemad. Mahajäänud kumarduvad akendest, tervitavad kurvalt. Läheme läbi vanade tuntud uulitsate. Üle Lübecki-silla, mille me 22. mail vallutasime.

Kokkuvarisemine! Enamlaste-hädaohtu pole ju enam ja elanikkude elu ei seisa otsekohe hädaohus. Lätlased ja eestlased mõistavad juba linna punaste uue rünnaku vastu kaitsta. Kuid kui mõru, rusuv on teadmine: vanade võitude vilja lõikavad Ullmanis ja ta abilised! Raskete ohvritega olime vabastanud Kuramaa ja Riia — nüüd marsivad lätlased, eestlased ja inglased võitjatena linna!...

Düüna teisel kaldal sammume mööda tolmust maanteed mereranna poole. Vihm on mitu päeva tagasi lakanud, halastamatult põletab jälle päike.

Vana uhke Balti Landeswehr? Oleme katkenud, kõhivad hulged. Kärisenud saapad ja riided. Taarume norus tuhkkollaste, lõppenud nägudega, mis määrdinud tolmust ja higist. Me silmad on maha löödud, tõntsid ja lootusetud. Me väsinud, rasked sammud keerutavad tolmu üles. Nagu paks hall pilv hõljub see vaevlevate ja armetute inimeste karja kohal.

Õndsate saar

4. järg.

Armastusele pühendatud kujund

Jõuan väsinult koju. Pole midagi, mis lepitaks mind eluga. Katsun lugeda. Läbi täheridade tungib mulle ajusse midagi võõrast, kutsumatut...

„Kuid siiski — on tarvis minna lõpuni —“ sosistab keegi mu teadvuse sügavuses, nagu näitelaval, kui ei oska oma osa. Nagu väike Mephisto. „Ära tagane! Vahest naeratab sealt sulle õnn“... Mis on õnn? Elada siin üks aasta „õndsate“ keskel, rikkuda närve, tutvuda viirastustega — siis ehk ilmub ühel ööl tõesti õnn, nagu Elli, sasis juustega, veriste hammastega, alasti peast kuni jalataldadeni...

Päike veereb, vajub merde, nagu mõrsja oma voodi, ja läkitab mulle oma viimseid naeratusi. Nii uskuma veenvalt! Tahaksingi uskuda, kõike seda kaunist, mida sa ise lood, soojendad ja valgustad... Kuid miks on nii sarkastiline su rahulik õhtune naeratus?

Sinagi naerad mind? Väärt ma seda olen. Pilgata, põlatav. Ja veel praegugi õhetab mu põsk, kuhu langes Elli raske käsi, nagu telliskivi, mis ehitatava hoone müüri-riit kogemata kukub möödamineja pähe...

Hommikul olin varakult jalul. Leidsin Andrese juba reisivalmis. Ruttasime peatuspaigale.

Andres heitis nalja. Ta tahtvat veel ühe emigrantide salga siia tuua. Siin olevat ju tüüpiline Rootsi. Ta asutavat siia oma teatri, ajakirja, hoiukassa, hakkavat saart kultiveerima. Ja kes võivad teada, ehk läheb korda siin valmis küpsetada Plato utoopilist riiki, ainult moodsas kastis, kõige meelsamini tomatitega. Saare elanikud polevat siiaaani veel selgusele jõudnud, millise riigi külge nad kuuluvad. Nende seas valitsevat veendumus, et nad on erapooletud. Sest suurtes vallutuste ja rahulepingute dokumentides polevat saart kuski nimetatud. „Ja siis saan ma kuulsaks. Ning ristin saare tõesti „Õndsate saareks“... Nii saavutate teie, poeta, rutem kuulsuse kui romaaniga.“

Aga seniseks: ärge kaotage oma õndsust!

Nädala pärast olen tagasi...“

Ta asus paati.

Järsku ilmus Elli ja küsis minult ägedalt: „Kas teie ei sõidagi?“

„Ei!“

„See on teist väga mõistlik. Milleks rutata!“

Ja kähku hüppas Elli paati, temaga ühes kaks noort saare poissi. Elli lubas juhtida paati, ta tundvat hästi teed. Purjed tõmmati üles.

Mu süda hakkas peksma... värises nagu hall purjeriie.

„Lotta, Elli teab kõik, mis meie vahel üleile juhtus... Ta oli kuulatanud. Ma tõrjusin ta eile tagasi. Ja tema ähvardas kõik Andresele ära jutustada...“

„Jutustagu, Andres ei usu teda. Ha-ha-ha, kui lihtsameelne sa oled...“

Lehvitasime taskurätikuid, ja purjepaat liugles värskete tuule aetuna merele.

Kuulsime veel tükike aega laulu kaja, mida Andres oli algatanud.

Ja siis kustus ka see. Seisime ja vaatasime vaikides merele, kuni paadi valged tiivad kadusid silmapiiri taha.

Meie pilgud kohtusid. Lotta naeratas ja haaras siis mu käe. Ruttasime rõõmsas meeleolus koju.

Lorentsi naisel oli väga kahju sellise härra ärasõidust. Ja kui ta nüüd leiab oma lihalise ema juba surnud olevat... Temagi olevat säärase mure üle elanud.

Lotta korjas mõningad oma asjad kokku, ja meie hakkasime minema.

„Kas siis proua Lotta ei jää siiasamasse?“

„Ei, nüüd lähen ma veskile elama. Mis peaksin ma siin üksipäini tegema? Oleks igav. Ja seal on meil ruumi küllalt...“

„Teie lähete tema juurde? Kui nüüd meie auväärt õpetaja siin oleks, mis ütleks küll tema selle kohta! Teie olete abielunaine ja lähete võõra mehe juurde? Sellest ei saa ma aru. See pole hea, proua Lotta!“

„Aga proua, see pole ju mitte võõras. Ta on mu sõber.“

„Mis ütleb aga mees tagasi tulles? Oh Jumal!... Parem mitte...“

Lotta naeris, ja meie läksime. Lõbusalt nagu muretud lapsed lauldes ja lobisedes.

Tema juuresolek oli mulle õnnistuseks. Sügavalt erutatud, hakkasin ma töösse ja valasin rea rea otsa.

Lotta luges, ainult ajuti minu otsa vaadates, küll armatsedes, küll jälle uurides. Ma ei tõstnud meelega silmi üles...

„Ja sa jääd tõesti minu juurde?“

„Sa küsid veel?“

Ta toetas end minu najale.

„Jäädavalt?“

„Ainult seks nädalaks...“

„Ja mis saab siis, kui su mees tagasi tuleb?“

„Mis saab siis? Kuidas võime meie teada, mis üldse saab... Selle üle pole tarvis praegu mõelda...“

„Aga kui ta ei sõidagi ära, vaid ilmub täna öösel tagasi?“

„Noh, ilmugu... Sa kardad teda?“

„Ei, ainult südametunnistus piinab veidi...“

„Südametunnistus... Minul, tead, polegi südametunnistust! Kas kuuled? — Mul polegi teda. Ma ei teagi, mis see on. Ja ses suhtes peaksid sa minult õppima. Siis oleksid su käed vabad, tugevad...“

„Sa räägid südametunnistusest, mis puutub armastusse?“

„Jah, meie armastusse!“

Ja tema mahe hää l kumises nagu hõbedane õjekelluke hommikupäikese paistel. Ta silitas mu juukseid ja sõnas:

„Kui üksi jääd, kätt mulle siruta.“

Mu hinges selge allik avaneb!

Uim ütle mata magus loorib mind!

Kas äkki tugevamaks muutub arm ja elu?

Õis lillil puhkeb järsku — kevadele.

Mu särav koidukaste!

Ei, keskpäev oled mulle.

Ma sinu kastetilk — ma uduks auran.

Ja säran kustudes kui kiir su silmi.

Ei kahju surra mul! Säh, minu hing!

Kuid kuidas sureksin, sind jättes üksi?...

Sügav vaikus. Ja Lotta lausub: „Ma suren üksinda, sel tunnil pole kedagi minu juures. Ei Andrest ega sind.“

„Ei, üksi ei jää sa kunagi.“

„Võib-olla oleks nii parem... Aga kui sa teaksid, kui vastik see on, kui keegi iga minut on su läheduses. Ja tikub ligidale... Nii olen ma mõnedki ööd Andrest vihanud otse jätkuseni. Niisugusel korral võiksin ma kuriteo korda saata... Ja kui võõraks muutub meeste-rahvas pärast seda üldse...“

„Seda ma ei oodanud. Ma arvasin, et teie kumbki oma eluga rahul olete...“

„Vabanda, aga oma eluga on rahul vist küll ainult sead.“

Ja ahvatelevalt libises tema selge, kutsuv naeratus minust üle.

„Küll jäme, kuid siiski klassikaline ütlus. Luba end selle eest õrnalt suudelda.“

Oh luba, otsmikku, juukseid, silmi, põski, kaela, rinda, mille all palav elu vulkaan tulvab... lainetab, kerkib, hoovab, põleb, paiskub ja jälle lökkele lööb...“

Kui ärkasime, oli hele päikesepaisteline hommik. „Hetk kaunis oleks siis: all kuuse kahara me seisaksime katmatult — ja raputaks siis kuuske. Et külmad kastetilgad me valgel ihul veereks... Nad kuumalt pudeneksid maha, kui rashed pisarad...“

See oli ta esimene hommikune ekspropt. Me kõndisime piki kallast, läbi metsa ja jõudisime väsinult Lorentsite poole.

Seal pööras Elli meile kohe selja. Ütles ainult üle öla:

„Teie mehe andsime ilusasti aurikule.“

„Näed nüüd, ta pole Andresele midagi lausunud. Ma tunnen naise.“

Lorentsi naine vastas tervitusele külmalt. Ja lõunat meile ei antud. Polevat aega olnud valmistada. Ja üldse pidavat meie nüüd eneste eest ise hoolitsema...

Mis pidi see tähendama?

Kust peaksime meie siis mujalt otsima?

Lorentsit ennast polnud kodus, nagu ikka. Ja Elli ei lasknud enesega juttu teha.

Läksime endid rahustades tagasi, keetsime teed ja sõime kuiva leiba.

Mõtlesime, et küllap lepime ära. Tegime jalutus-käigu kuni tuletornini. Seal ronisime neljakümne meetri kõrgusele. Terve saar oli jalgade all. Ja paistis kauge Dundaga ranna viir.

Otsatu suur avarus!

Kui tagasi koju jõudisime, ootas meid üllatus.

Üleval minu kambris istus külavanem ise ja Lorents ka, ja nurgas kükitas Elli.

„Meil on külalised!“ tervitas Lotta lõbusalt kõiki.

„Millega võime kostitada?“

„Täna!“ vastas külavanem. „Meie tuleme tähtsa asja pärast. Pole külastamiseks...“

Mulle tuli meelde Andrese ärasõit.

„Kas härra Pastari asjas?“ küsisin.

„Jah, tema asjas ja ühtlasi ka teie mõlemate asjas, kui saare külavanem.“

„Palun!“ Meie võtsime istet.

„Teie, austatud proua, olete Andreas Pastari abikaasa Lotta Pastar? Ja see mees on teie mõlemate tuttav?“

„Jah.“

„Teie pole proua sugulane. Vaid võõras?“

„Nii küll!“ vastasin.

„Hea. Meie saare kommete järele ei ole see mitte sünnis, kui mehe äraolekul tema naine kõnnib võõra mehe kõrval. Ja kui seda on sündinud, siis peame meie kuriteo üle kohut mõistma. Teie olete võõrad. Meie ei või teid karistada. Aga palume saarelt otsekohe lahkuda... Ei tee teie seda mitte, siis ei või ma vastutada, kui veski öösel põlema pistetakse.“

See kõik on mulle vastumeelt. Kuid ma olen sunnitud teile seda teatama. Ja Lorentsite teen ma ülesandeks teid mõnele laevale saata, mis läheb teele Riiga. Selliseid on meil sadamas mitmeid...“

Ta kumardas asjalikult ja läks minema.

Lorents oli tõsine, kuid kõlbliselt nähtavasti mitte väga solvatud. Ta kuulus kindlasti saare vabameelsemate meeste hulka. Ja Elli silmad särasid rõõmsalt. Ta oli saanud kätte maksta.

Meie vahetasime Lottaga sõnatu pilgu. Ja seesmiselt naersime muretult. Ei olnud ju sõnu, mis kõige selle kohta ütelda.

Lorents kahetses väga, ja seda üsna teesklematult, et meie puhkeaeg nii kurvalt lõppenud. Temal olevat ükskõik, ta saavat noortest südametest aru. Küllap muutuvat kõik jälle heaks. Aga siin ei võivat tema midagi parata. Meie olevat mõtlematult talitanud. Sest kõlblus seisvat siin kõrgel. Sellist teatrit võivat meie ainult linnas mängida.

Selle eest kinkisin ma talle oma veiniankru.

Me korjasime oma asjad ja raamatud kokku. Isegi jumalaga ei jätnud me kedagi.

Lorents viis me kraami peatuspaigale. Ja seadis väikese paadi meie jaoks korda.

Ilm oli täis juuni leitsakut. Meri oli nagu tukkuma jäänud ning sügav vaikus valitses taevas ja maa peal. „Õndsate saar“...

Kui asusime paati, kaldus päike juba läände. Ja metsa poolt lehvits jahedat tuuleõhku.

Lorents sügas kukalt, sest ta ei tahtnud kaasa sõita, kuigi ta oli hea tasu saanud. Tal oleks tulnud päev kaotada. Sest polnud teada, kunas võib kohata laeva.

Siis ilmus Elli.

„Mina saadan teid!“ ütles ta julgelt.

Ma astusin ta juurde, surusin ta kätt ja suudlesin kergelt. Sedasama kätt, mis mind oli löönud. „Täna teid!“ laususin.

„Ilm on ilus. Tormi pole oodata. Teie võite julgesti sõita,“ seletas Lorents paati kaldalt ära tõugates.

„Jumalaga! Jumalaga „Õndsate saar“! Sinu õndsus uhtis meid minema! Ei, sellise kõlbluse juures on sul veel pikk iga ees. Mitte nii lühike, nagu arvab Andres Pastar...“ Ja meie oleksime tahtnud valjult naerda. Aga kahju oli ennastsalgavast Ellist. See oleks teinud talle meelehärma.

Kaldast veidi kaugemale jõudnud, tundus tasast tuuleõhku nagu kerilaua keerlemisest. Me tõmbasime purjed üles ja sõitsime vaikides edasi.

Ja pikkamisi haihtus ning vaibus „Õndsate saar“, kuni kadus silmist, nagu nähtud unenägu, kui ärkad unest...

Ja päike mängles veel merepinnal, peegeldus ja pesi lainetes oma pikki kiirtejuukseid.

Siis veeres ta alla. Ja päevane soojus tundus kaduvat. Ning meri jäi vaikseks ja tasaseks...

NOCTURNE

Me vaikime ja purjetame. Vasakul on kuu tõusnud. Otsmikult veerevad tal pikkamisi veetilgad nagu tähed. Ma vaatan Lotta silmi. Ka seal on kaks vaikselt säravat tähekest. Ja neist pudenevad pärlid.

„Miks sa nutad? Sa peaksid naerma.“

„Kui ma naeran — nutad sina.“

„Ennustus?“

„Ei... Mul on kurblik öine tunne...“

Ja Elli istub tüüril, vaatlleb tähti, vaatab minu otsa ja vaikib nagu kivist kuju, nagu tumm.

Vahel ohkab vaikselt.

Lotta toetab end minu najale... Meil on jahe. Südamed tuksuvad rahutult...

Ei ole ma Stenka Rasin, — vaid löödud põgeneja.

Mitte otsatust armastusest ei keerle unistused peas.

Meil maaema lastel pole miskit absoluutset. Ainult „õndsatel“ on seda... Kuidas kadestan ma neid!

Juba jäid me silmad uniseks, kui korraga kuulsime kära ja hääli. Elli juhtis meid ühele laevale otse peale.

Tulevat Kuresaarest. Mis meie tahtvat? Kas pidavat meid alla ajama?

Võtku pardale... Siin olevat kaks härrasinimest.

Saimegi laevale, mis oli puudega teel Riiga.

Lahkusin Ellist viimasena. Ja kahvatult, vaikselt ulatas ta mulle jaheda suudluse.

Andku ma talle kõik andeks. „Meie ei näe üksteist enam...“

Ja kaua vaatasime paadile järele. Ta kadus varasesse hommikuudusse. Elli ei vaadanud kordagi tagasi... Ta ees kerkis saare poolt paks pilv. Ja õhust langes roostet.

„Tuleb torm,“ tähendas murelikult vana laevnik, eestlane.

Kuidas suudab see tütarlaps merel toime tulla?

Vahest kaitseb teda hea vaim... Sünnib ju imesid.

Me olime väsinud...

PRÄLUUDIUM

Meid võeti lahkelt vastu. Ja väike vaikne urgas andis meile varju...

Siis hakkas meri tantsima ja koiduvalgel tõusis torm...

Elli, Elli! Mul oli temast südamest kahju!

Agas mässavad lained ei annud meile rahu. Ähvardavalt veeresid nad laevakerest üle.

Ja oli selliseid hetki, kus lõppes isegi kahetsus, sest polnud enam mingit pääsemise lootust. Ainult üks soov: rutem, rutem!...

Vastamisi kätest kinni hoides vaatasime üksteisele silmi. Meie ei kartnud surra... „Meie ei lahku kunagi“... sosistasin ma, soojalt surudes ta kätt. Me vaikisime ja mõtlesime Ellile...

Needsamad lained tõukasid meid kui kõlvatuud viimaks ometi sadamasse...

„Oli see aga reinlender!“ ütles eestlane kaldal sõidutasu vastu võttes, seepeale sülitades ja muhelevalt naeratades.

Vaikides hakkasime linna poole kõmpima.

„Sa tuled ometi minu juurde?“

„Ei.“

„Ei?!“

Ta minevat enese kodu, Andrese juurde...

Ma ei osanud midagi ütelda. Vaatasin ta otsa ja imestasin. Saatsin ta värvani.

Ütlesin lihtsalt: „Jumalaga, Lotta Brand!“ Suudlesin ta väikest jahedat kätt ja lahkusin.

Pärast seda pole ma Lotta Brandi enam näinud.

FINAAL

Ajalehest lugesin, et viimase tormi ajal olevat Salatsi kohal üks paat randa paisatud. Pealkirja järele otsustades kuuluvat see Ruhno saare kaluritele. Paadis olnud ka kirju naisterahva rätik. Arvatavasti olevat sõitjad tormile ohvriks langenud...

Elli!... See oli tema rätik...

Ühel teatrietendusel kohtasin Andreš Pastarit. Ajasime mõne sõna juttu.

Tundsin kohmetust. Olin isegi niikaugel, et tahtsin talle kõike juhtunut pihutada, — kirjutada. Teisiti oleks see autu, mõtlesin. Või oleks parem kohe kõnelda?

Korraga algas ta ise.

„Lotta sõitis jällegi Venemaale... „Pikale, kaugele rännakule“ — nagu ta seletas. — „Õndsate saarest“ jutustas ta mulle kõik ära... kõik, kõik!

Teie, Robinson — Teie, sõber, ärge põgenege ega ärge erutage... Ei, pole tarvis! Mul pole midagi teie vastu...

Kui jätkate oma romaani — siis pidage meeles: „Õndsate saar“ on kui sümbol väga tähendusrikas. Nimelt praegusaja kõdunenud kodanlise perekonna kohta.

Tabav iseloomustus. Nagu seal saarel kõik alla käib, — samuti siin neis perekondades, neis väikestes „õndsate saarekestes“ — läheb kõlblus tagurpidi.“

„Noh, aga Lotta Brand?“

„Kõneldes kõrges stiilis, võime mõlemad tema laiba juures seista ja õudusega küsida: miks? Tema on meile surelikkudele lahendamatu mõistatus...“

SFINKS:

Seal on tuleviku kuld ja mineviku ligatuur ühise hiilgava, pimestavalt särava, alles lahutamatu massina...

LÄTI KEELEST M. PUKITS

Must tohter

Väike Bishop Crossingi küla on kilomeetrit kuusteist Liverpoolist edela pool. Sinna asus seitsmeteistkümnenda sajandi alul elama arst, nimega Aloysius Lana. Tema esivanemaist ega põhjusist, miks ta sellesse Lancashire'i külakesse tuli, ei teatud koha peal midagi. Ainult kaks asja oli päris kindlat: üks, et ta oma arstikutse omandas Glasgow'is heade tagajärgedega, ja teine, et ta põlvnes kahtlemata troopikalise raassist, sest ta oli nii tõmmunahkne, et tal peaaegu osake indiaanse verd võis soontes voolata. Kuid ta väljapaistvad omadused olid siiski euroopalikud ja ta õilis viisakus ning esinemine tuletasid meele hispaanlase päritolu. Tõmmupruun nahk, süsimustad juuksed, paksude kulmude all säravad mustad silmad olid omapäraseks kontrastiks linakarva või kastanirugetele inglastele, ja uustulnukit tunti peagi kui „musta tohtrit Bishop Crossingist“. Esiialgu oli see nimetus küll pilkeks ja nagu etteheitiks, kuid aastatega muutus ta autiitlikuks, mida tundis kogu ümbruskond ja mis ulatus kaugele väljapoole küla kitsaid piire, sest uustulnuk oli tõepoolest osav kirurg ja tark arst.

Selles jaoskonnas praktiseeris varem arstina Edward Row, Liverpooli konsultandi sir William Row poeg, kuid ta polnud pärinud oma isa talenti, ja dr. Lana löi ta peagi üle oma osavuse ja teadmistega.

Dr. Lana seltskondline edu oli sama kiire kui ta kutselinegi. Hon. James Lowry, lord Beltoni teise poja õnnestunud tähelepanuväärne löikus, aitas teda tutvustada krahvkonna kõrgemale seltskonnale, kus ta oma kõneosavuse sarmi ja elegantse väljaastumisega lemmituks sai. Ka on seltskondlikus edus esivanemate ja sugulaste puudumine mõnikord pigem abiks kui takistuseks, ja nii oli siingi ilusa tohtri väljapaistev isik ise enese soovitajaks.

Ta patsiendid leidsid ta juures siiski ühe vea — ainuma vea: Ta näis olevat põline vanapoiss, mis oli küllalt arusaamatu, sest ta elas ju suures majas ja ta edu praktikas oli teatavasti võimaldanud tal koguda ilusa varanduse. Alul paaritasid kohalikud kosjasobitajad ta nime küll ühe kui teise mehelemineku ealise preili omaga, kuid aastate möödudes hakati arvama, et ta mõningal põhjusel poissmeheks peab jäämagi. Mõned läksid isegi niikaugele, et tõendasid, ta olevat juba abielu ja matvat end nüüd Bishop Crossingi, et põgeneda varajase õnnetu abielu tagajärgede eest. Aga just siis, kui sobitajad tast meeleheitel olid loobunud, kuulutati äkki ta kihlus miss Frances Mortoniga Leigh Hallist.

Noor miss Morton, Bishop Crossingi mõisaomaniku James Haldane Mortoni tütar, oli ümbruskonnas laialt tuntud. Ta vanemad olid surnud ja ta elas oma ainukesena venna Arthur Mortoni juures, kes päris perekonna mõisa. Miss Morton oli isiklikult sale ja sihvakas ja kuulus oma äkilise, ägeda, kindla iseloomu poolest. Ta kohtas dr. Lanat ühel aiapeol ja nende vahel tekkis sõprus, mis kiiresti arenes armastuseks. Miski ei suutnud ületada nende andumust teineteisele. Vanaduses oli küll teatud vahe — tohter kolmekümne seitsme ja preili kahekümne nelja — kuid rohkem polnud ka kellelgi midagi öelda selle

abielu vastu. Kihlused peeti veebruaris ja laulatus oli määratud augustiks.

3. juunil sai dr. Lana välismaalt kirja. Postiülemal on väikeses külas võimalus olla ka juttude veeretajaks, ja mr. Bankley Bishop Crossingist teadis oma naabrite paljuid saladusi. Eriti selle kirja kohta tähendas ta vaid, et see oli iseäralikus ümbrikus, mehe käekirjaga kirjutatud, et järeleõna oli Buenos Ayresist ja mark Argentiina vabariigist. See oli esimene kiri, mis dr. Lana tema teades välismaalt sai, ja sellepärast nõudiski see ta erilist tähelepanu enne kohalikule kirjakandjale üleandmist. Veel sama päeva õhtuse postiga viidi kiri kätte.

Järgmisel hommikul — s. o. 4. juunil — külastas dr. Lana miss Mortonit. Järgnes pikk intervjuu, kust ta näiliselt väga ärevas meeleolus lahkus. Miss Morton jäi kogu päevaks oma tuppa ja ta toaneitsi leidis ta mitmel korral pisarais. Nädala pärast oli kogu külale avalikuks saladuseks, et kihlus oli katki, et dr. Lana oli end häbistavalt noore daami vastu ülal pidanud, ja et selle vend Arthur Morton rääkis tohtri läbipiitsutamist. Eriti mis suhtes tohter end halvasti oli ülal pidanud, jäi teadmatuks — ühed oletasid ühte, teised teist —, kuid peagi pandi tähele ja peeti süüdiolava sisetunde tunnuseks, et ta pigem mitme kilomeetrilise ringi tegi, kui Leigh Halli akende alt mööda läks, ja pühapäeviti enam ei ilmunud hommikusele jumalateenistusele, kus oleks võinud kohata noort daami. Ka ilmus *Lancetis* arstipraktika müümise kuulutus, milles ei mainitud küll ühtegi nime, kuid mille nii mõnedki arvasid Bishop Crossingi kohta käivat ja mis tähendas, et dr. Lana oma edu paika kavatses maha jätta.

Niisugune oli asjade seisukord esmaspäeva õhtul, 21. juunil, kui tuli uus areng, mis muutis lihtsa küla skandaali kurbmänguks ja köitis kogu rahva tähelepanu. On vaja teada mõningaid üksikasju, et tolle õhtu faktid saaksid esineda täies ulatuses.

Tohtri maja ainukesiks elanikeks olid ta majapidaja, kõigiti auväärt vanapoolne naine, nimega Martha Woods, ja noor teenija Mary Pilling. Kutsar ja apteekriõpilane magasid väljas. Tohtril oli kombeks õhtuti istuda omas töötoas, mis asus kabinetis kõrval teenijate eluruumest maja kõige kaugemas tiivas. Sellel tiival oli oma eri uks patsientidele hõlbustuseks, nii et tohter võis sisse lasta ja vastu võtta külalist ilma kellegi teadmata. Ja tõepoolest oli päris harilik, kui patsiendid hilja tulid, et ta neid kabinetis välisukse kaudu sisse ja välja laskis, sest teenijal ja majapidajal oli kombeks varakult puhkama heita.

Sellel erilisel õhtul käis Martha Woods kell pool kümme tohtri töötoas. Ta leidis tohtri oma kirjutuslaua ees kirjutamas, soovis talle head ööd, saatis teenija ära magama ja õiendas siis ise majapidamise asjus kuni kella kolmveerand üheteistkümneni. Seinakell löi eeskojas üksteist, kui ta ära oma tuppa läks. Umbes veerand tunni või paarikümne minuti pärast kuulis ta karkatust, mis näis tulevat majast. Ta ootas veidi, kuid see ei kordunud enam. Ehmunud tungivast, valjust hää-

Iest tõmbas ta enesele hommikukuue selga ja jooksis tohtri töötoa juure nii ruttu kui jalad kandsid.

„Kes seal on?“ hüüdis hääl, kui ta uksele koputas.

„Mina olen siin, sir — mrs. Woods.“

„Palun, jätke mind rahule! Minge silmapilk tagasi oma tuppa!“ hüüdis seest hääl, mis oli tema arvates ta isanda oma. Toon oli nii karm ja ei sugugi ta isanda tavaliseks kombeks, mis teda üllatas ja solvas.

„Ma arvasin, et kuulsin teid hüüdvat, sir,“ seletas ta, kuid ei saanud enam mingit vastust. Ta vaatas kella, kui ta tagasi oma tuppa läks, ja siis oli pool kaksteist.

Keegi patsient käis tohtri ukse taga kella üheteistkümne ja kaheteistkümne vahel (ta ei teadnud täpsat aega), kuid ei saanud sisse. See hiline külaline oli mrs. Madding, kelle mees küla poodnik ja raskesti tüüfuses haige. Dr. Lana oli käskinud tal öhtul enne magama heitmist ütleva tulla, kuis ta mehe käsi käib. Naine nägi tohtri töötoas tule põlevat, ei saanud aga mingit vastust mitmekordse koputuse peale kabineti uksele. Ta järel- das, et tohter oli haige juure kutsutud ja läks tagasi koju.

Lühike kaares puiestee, mille lõpul on latern, viib tohtri maja juurest maanteele. Kui mrs. Madding väljus väravast, lähenes keegi mees mööda jalgrada. Arvates, et see võiks olla dr. Lana, kes tuli mõne haige juurest, jäi ta ootama ja oli üllatatud, nähes tulijas noort mõisnikku, mr. Arthur Mortonit. Ta pani lambivalgel tähele, et noorherra oli ärevas meeolus ja kandis käes tugevat jahipiitsa. Ta pööras parajasti väravast sisse, kui naine teda kõnetas.

„Tohter ei ole kodus, sir,“ ütles ta.

„Kust teie seda teate?“ küsis see karmilt.

„Käisin kabineti ukse taga, sir.“

„Tuli on üleval,“ lausus noorherra üles maja poole vaadates. „See on vist ta töötoas?“

„Jah, sir, kuid olen kindel, et teda kodus pole.“

„Ta peab ju ometi koju tulema,“ sõnas noor Morton ja astus väravast sisse, kuna mrs. Madding läks oma teed kodupoole.

Kell kolm samal ööl muutus ta mehe seisukord järsku õige halvaks ja ta oli nii ehmunud, et otsustas sedamaid arsti tuua. Kui ta pargi väravast sisse pööras, märkas ta üllatudes kedagi loorberipõõsaste vahel hiilimas. See

oli kindlasti keegi mees ja tema parema äratundmise järele vist küll mr. Arthur Morton. Olles oma enese murest muljutud, ei pannud ta sellele suuremat rõhku, vaid ruttas kähku edasi.

Jõudes maja ette nägi ta omaks imestuseks, et tohtri töötoas tuli ikka veel põles. Sellepärast koputas ta ka kabineti uksele, kuid ei saanud mingit vastust. Ta koputas veel mitu korda, aga ikka ilma tagajärjeta. Talle paistis võimatuna, et tohter oleks magama heitnud või kodunt ära läinud ja nii suure tule põlema jätnud. Ja järsku tuli talle mõte, et tohter võis ju omas toolis magama uinuda. Sellepärast koputas ta ka töötoa aknale, kuid jällegi tagajärjeta. Siis, leides, et aknaraami ja kardina vahele oli jäänud vahe, vaatas ta säält sisse.

Väikest tuba valgustas heledasti suur lamp keskmisel laual, mis oli täis raamatuid ja instrumente. Näha polnud kedagi ega märganud ta ka midagi ebaharilikku. Ainult eemal laua varjus vaibal lebas väike valge kinnas. Ja siis, kui ta silmad heleda valgusega rohkem harjusid, eraldas ta järsku varju teises otsas saapa ja taipas hirmujudinaga, et see, mis ta kindaks pidas, oli mehe käsi, kes pikali põrandal. Tajudes, et midagi kohutavat oli juhtunud, kõlistas ta eesukse taga, äratas majapidaja mrs. Woodsi, ja mõlemad naised kobasid teed tohtri töötoa poole, saates enne teenija politsei järele.

Aknast eemal laua kõrval leiti dr. Lana surnuna selili põrandal. Nähtavasti oli ta juures vägivalda tarvitatud, sest üks ta silmadest oli päris sinine ja ka ta näo ja kaela pääl leidus siniseid muhke ning marastusi. Ta näojoonte kergest tursumisest ja paistetusest võis ta surma põhjuseks lämbumist oletada. Tal oli seljas harilik ülikond, kuid jalas riidest tuhvlid, mille tallad täiesti puhtad. Vaip aga oli täis poriseid saapajälgi, eriti ukse pool küljes, mis mõrtsukas oli arvatavasti jätnud. Keegi oli ilmsesti kabineti uksest sisse tulnud, tohtri ära tapnud ja siis nägematult põgenenud. Et kurjategija on mees, võis kindlasti oletada jälgede suurusest, kui ka vigastuse iseloomust. Kuid sellest punktist veel kauge- male minna oli politseil juba väga raske.

Polnud leida ainustki röövimise tundemärki, isegi kulduur oli tohtril taskus ilusti alles. Tal oli tugev rahakast toas, mis oli küll lukus, kuid siiski tühi. Mrs. Woodsi arvates hoiti tavaliselt suuremad summad selles

MEIE AKADEEMILISI NAISI

Alma Romulus
fil.

Helene Tõnson
fil.

Ruth Mölder
fil.

Helene Kestner
ajal.

Anna Tisler
arst

kastis alal, kuid tohter oli just samal päeval õiendanud suurema viljaarve ja nüüd oletati, et kassa oli sellepärast tühi ja ei mitte tühjaks röövitud.

Ainult üks ese leiti toas puuduvat, ja too ainuke ese oli suggereeriv. Miss Mortoni portree, mis seisis alati kõrvallaul, oli raamist välja võetud ja ära viidud. Mrs. Woods oli teda sääl näinud veel tolsamal õhtul, kui ta oma isandat teenis, kuid nüüd oli see läinud.

Selle vastu leiti aga pörandalt roheline silmaside, mida majapidaja ei mäletanud varem kunagi näinud olevat. Sarnane side võis tohtril ikkagi olla ja nii ei saadud seda mõrtsukatööga ühenduses pidada.

Kahtlus võis langeda vaid ühele, ja noor mõisahärra Arthur Morton arreteeriti sedamaid. Süü tõendus tema vastu oli kaudne, kuid tõenäoline. Ta armastas oma õde, ja nüüd toodi ette tõendusi, et oli kuulnud, kuis ta pärast selle ja dr. Lana lahkuminekut nii mõnelgi korral kõige raskemalt oli ähvardanud õe endist peigmeest.

Ja nagu juba öeldud, nähti teda kella üheteistkümnepaiku tohtri puiesteele pöörduvat, tugev jahipiits peos. Siis tungis ta, vastavalt politsei teooriale, tohtrile kallale, kelle kartuse- või vihakarjatus oli küllalt vali, et äratada mrs. Woodsi tähelepanu. Kui mrs. Woods alla laskus, oli dr. Lana otsustanud külalisega asja läbi arutada ja saatis majapidaja sellepärast tagasi oma tuppa. See kõnelus oli kestnud kaua aega, oli läinud järjest ägedamaks ja oli lõppenud isikliku lööminguga, milles tohter kaotas oma elu. Arthur Morton võttis siis oma õe pildi raamist välja ja läks ära koju, astudes kõrvale loorberipõõsaste varju, et hoiduda mrs. Maddingist väraval.

Tõsiasi, mis lahkamisel ilmsiks tuli, et ta raske südamehaige oli — mida keegi ta eluajal ei teadnud aimagi, — lubas oletada, et surm võis järgneda sel juhul vigastusist, mis poleks olnud saatuslikud tervele mehele.

Teisest küljest võttes oli aga ka kaitseks nii mõnigi hea punkt. Morton oli äge ja äkiline nagu ta õdegi, kuid temast pidasid kõik lugu, ta meeldis kõigile, ta aus, otsekohene iseloom näis olevat võimetu säärase kuriteo kordasaatmiseks. Ta enese seletuse järgi tahtis ta mingisuguses tungivas perekonna asjas (ta keeldus algusest kuni lõpuni isegi oma õe nime nimetamast) dr. Lanaga läbi rääkida. Ja ta ei püüdnudki eitada, et see kõnelus oleks võinud olla ebameeldiva iseloomuga. Ta oli kuulnud ühelt patsiendilt, et tohtrit kodus pole, oli teda oodanud kuni kella kolmeni hommikul, oli siis käega löönud ja ära koju läinud. Mis puutus tohtri surmasse, siis tea-

dis ta sellest sama vähe kui konstaabel, kes ta arreteeris. Varem oli ta olnud lahkunule lähedane sõber, kuid asjaolud, milledest ta pigemini vaikis, olid ta tunnetes esile kutsunud muudatuse.

Olid ka mitmed faktid, mis ta süütust tõendasid. Oli kindel, et dr. Lana oli alles elus ja oma töötoas kell pool kaksteist. Mrs. Woods oli valmis vanduma, et ta tol kellaajal tohtri häält kuulis. Vangi sõbrad tõid ette võimaluse, et dr. Lana polnud siis üksinda. Ja seda näis tõendavat karjatus, mis tegelikult äratas majapidaja tähelepanu, kui ka ta isanda toon, millega ta käskis enast rahule jätta. Oli see nii, siis paistis võimalikuna, et tohter leidis oma surma selle vahe sees, kui majapidaja ta häält kuulis ja mrs. Madding esimest korda ta ukse taga käis, aga sisse ei saanud. Ja kui ta selle vahe sees suri, ei saanud mr. Arthur Morton tema surmas kuidagi süüdi olla, sest mrs. Madding oli ju noorhärat väraval pärast seda kohanud.

Kui see oletus õige oli, et keegi viibis dr. Lana juures, enne kui mrs. Madding mr. Arthur Mortonit kohtas, kes oli siis see keegi ja mis olid ta motiivid, et ta tohtrile halba soovis? Arvati üldiselt, et kui süüdistatu sõbrad sellele võiksid valguse heita, siis teeksid nad kahtlemata kõik, mis vähegi võimalik. Seni aga võidi avalikult öelda, ja öeldigi, et polnud mingit tõendust, et päale mõisa noorhärat üldse keegi sääl oleks olnud; teisest küljest aga leidus küllaldaselt tõendusi, et Mortoni mineku põhjus oli ähvardav. Kui mrs. Madding kabinetit ukse taga käis, võis tohter magamistoas olla ehk koguni kodunt ära — nagu naine seda tol korral ka arvas — ja hiljem tagasi tulla, leides mr. Arthur Mortonit ootamas. Mõned süüaluse kaitsjaist rõhutasid fakti, et tema juurest ei leitud ta õe Francise päevapilti, mis tohtri toast oli ära viidud. Kuid sellele väitele ei pandud suurt rõhku, sest tal oli enne arreteerimist küllalt aega pilti ära põletada või hävitada. Ja mis puutus ainukesse olemasolevasse süü tõendusse — poristesse jälgedesse pörandal, — siis olid need vaiba pehmuse tõttu nii segased, et nende põhjal oli võimatu mingisugust tõsist otsust teha. Kõige enam, mis võis öelda, oli, et nende välimus polnud vastuolus teooriaga, et neid oli teinud süüalune, kuna päälegi tõendati, et selle saapad olid tol ööl väga porised. Öhtu eel oli tulnud raske hoog vihma ja kõik saapad võisid olla samas seisukorras.

(Järgneb.)

MEIE AKADEEMILISI MEHI

Edgar Perli
jurist

Aleksander Vastalu
arst

Paul Ruus
arst

Hans Rebane
teol.

Villem Marder
jurist

Uurinud ajalugu ja riigitegelaste, eriti naisvalitsejate tegevust ning elu, vaadeldes *Olioni* käesolevas nris esitatud vastavaid portreid, leiutas **T u l i h ä n d** üllatava riigiparanduse kava. (Toimet.)

Miks need asjad halvad ilmas,
eesti rahval vesi silmas?
Vilja palju — leiba vähe,
kulda'i saja kuskilt pähe.
Scheeli veskitele vesi
Narva kosest voolab esi.
Pooles vardas riigilipp,
tööl ja tegevusel lõpp.

Kulutati palju tinti,
ennustati presidenti.
Nuiamehi tuli Karksist
„Lõvi“ koobastesse vargsi.
Ikka kulda'i kuku pähe,
vilja palju — leiba vähe.
Tööl ja toimimisel lõpp,
pooles vardas riigilipp.

Tulihännal parem kava,
kärpi presidendi sava.
Presidendist pole kasu,
kui ta valitsema asub.
Kes meid päästab, see on tema —
noor ja nägus riigiema.
Riigilipuks siidisukk,
leopardi selga kukk.

Kosilasi igast kaarest,
mandrilt, merelt, ilmaaarelt
tuleb kokku kudrutema,
kui meil riigis riigiema.
Kalliskive, siidi, kulda
voolab sisse nagu mulda.
Ja kui meteori prants
maandub siia Wales'i prints.

Ajakirjad üle ilma
riigiema peavad silmas,
pildistavad, kuis ta istub,
jutustavad, kuis ta astub.
Väikse Eesti propagandaks
päevapilte'i jõua anda.
Rahus, rahas unikond
elab propaganda fond.

Enamlased üle piiri
kasvatama saavad hiiri
aeroplaane, tanke pesas.
Marsiväli muutub kesaks.
Läti tagas annab Valga,
Saksa kotti pistab malga.
Ja on rahu meie maal,
leib me kõhus, lõbus meel.

Riigiema annab normiks
kaitsevæele kuldse vormi,
politsei saab siidisukad,
kübaraile kuldset tukad,
ekstsellentsil tressit kuued
õmmeldakse sammetuued.
Troonikogul punariüüd
selga tõmmatakse nüüd.

Tallinna saab ülikooli,
instituudi, kohtutooli,
Toomemäe ja Emajõe,
et see linnake ei põe.
Härjapää saab vastu antud,
Pelgulinn saab Tartu kantud.
Tallinna on siis Tallinn,
Eesti riigi punn ja vinn.

Kui meil troonil riigiema,
kandlel löövad helisema;
luuletajad mitmet moodi
laulavad siis talle oodi
õilsa rahvusliku laadi
võtab proosa Nipernaadi;
kunsti epideemia
saab siis Akadeemia.

Kes meid päästab, see on tema,
tõesti armas riigiema
kaunist Kadrioru pargist.
Mõnest Mallest kui Jeanne d'Arc'ist
Eestis laulma saab siis aulik
habemik ja armas laulik.
Riigilipuks siis siidsukk,
leopard all ja pääl on kukk.

Kõningaid uusi sõnu

II*).

All-olevas loetelus ei ole kõik sõnad täitsa uued; mitmed neist on juba esinend. Aga et nad on ikkagi veel vähe tuntud laiemale ringkonnile ja mõned isegi kirjanikelt nagu kahe silma vahele jäänd, siis on vahest otstarbekohane neid siin esitada ja seletada kui uusi sõnu.

aldis [alti] s — millesegi kergesti langev, millelegi kättesaadav, alluv (tuultele, haiguselle, hädaohudelle, saksa „ausgesetzt“, pr. „exposé, sujet“, ingl. „exposed, subjected“): „ta oli aldis äkilisile meeoleolu muutustele (s. o. tal juhtus äkilisi meeoleolu muutusi — ta langes kergesti äkilistesse meeoleolu muutustesse); — sadam oli põhjatuultele aldis (kättesaadav)“. Sellest ka abstraktnimisõna **aldisus** — kättesaadavus, langevus, alluvus (haiguselle, hädaohule).

embama [emmata] k — ümbert kinni võtma, kaelustama, sülelema; **embus** — ümbert-kinni-võtmine, kaelustus (sk. Umarmung).

ennakults — etteära, ette: „see oli juba ennakult teada — see võttis talt juba ennakult iga võidu võimaluse“; **ennak** [u] s — ettejäudmine (sk. „Vorsprung“): „olin nende üle saavutand suure ennaku“ (s. o. neist mööda jõudnud).

häires — takistus, segadus (sk. „Störung“): „see toit tekitas temas seedimise häireid“. Juhitagu siin tungivalt tähelepanu, et seda sõna on meil hakatud tarvitama valetähenduses, nimelt tähenduses „hädalärm, alarm“. Kuid see on rumal viga, tekkind võõritimõistmisest, ja tuleb kõrvaldada. Kui see viga jääb, siis saab see sümboolseks: kogu asutus, kus seda tarvitatakse, osutub nagu mingi valearusaamiseks ja ebaehtsuseks, mis lõppeks kokku langeb. „Hädalärmi, alarmi“ tähenduses võib ja tuleb „häire“ asemelle võtta sõna **hällin** [hällina], mis samuti on soome keelest kui „häiregi“.

hüvitama s — hääks tegema, rahuldama, satisfaktsiooni andma: „millega võin hüvitada seda eksimust teie vastu? — kuidas teid hüvitada?“; — **hüvitus** — hääksetegemine, rahuldus, satisfaktsioon: „see haavamine nõuab kõige täielisemat hüvitust“.

johtuma s — millestki (põhjusest) tulema: „kõik need nurjaminekud johtusid ta iseloomuvigadest.“ Hää ja tarviline sõna soome keelest.

kasm [-i] gr.-ingl. — kuristik: „ta langes põhjatu-masse kasm.“ Kasulik sünonüüm „kuristikule“ ja oma lühiduse pärast soodus sõna luuletajaile.

*) v. Olion nr. 5 (Lahtised lehed, lk. 16).

kehutama s — üles kutsuma, julgustama, üleskut-suvalt nõuandma (millekski, midagi tegema; prants. „exhorter“, ingl. „to exhort“): „ma kehtusin teda kaasa tulema“; „ta tegi seda sõprade kehtusel.“ Eesti „kihu-tama“, mis näib sellega lähikõlaline, ei ole sellega kau-getlki samane ega seepärast tee uut sõna tarbetumaks.

malbe k — vähenõudlik, tagasihoidlik (saksa „bescheiden“, ingl. „modest“): „ta oli vähenõudlik oma eluviisis ja malbe oma esinemises“; siit nimisõna **mal-bus** — vähenõudlikkus, tagasihoidlikkus (sk. „Bescheidenheit“): „oma malbuse tõttu ei osand ta endale nõudagi suuremat tasu.“ Hädasti tarviline sõna.

meenuma k — meele tulema: **meenutama** — meele tuletama; näit.: „mulle meenusid veel mõned üksik-asjad“; „see meenutas talle ühe juhtumi ta lapsepõlvest.“ Seda sõna on juba mõnede kirjanike poolt tarvitet.

taunima k — (hukka) mõistma (sk. „verdamen“): „ta tauniti surma; — see tegu on igapidi tau-nitav“; **tauning** [-u] — hukkamõistmine: „ta lausus selle kohta oma lõpliku tauningu.“ Sõna „taunima“ on juba esinend meie parimate kirjanike kirjutusis.

korvama s — tasuma, aset täitma: „pimedate juures korvab kompamis- ja kuulmismeele suurem tera-vus nägemismeele puudust“; korvus — tasu, asendus: „see summa oli talle rahuldavaks korvuseks saadud kahju eest.“ Sõnad „korvama“ ja „kirgas“ on kirjanduses esi-nend ja antakse ka „Õigekeelsuse sõnaraamatus“.

kulgema [kulgeb ehk kulgeb] s — edasi liikuma, käima, minema: „maa kulgeb suure kiirusega maailma-ruumis ümber päikese“; — „pilved kulgevad — mõle-mate maade piirjoon kulgeb läbi selle oru“. Sellest **kuletama** — edasi viima, kandma, transporteerima: „kaupu ühest maast teise, ühest kohast teise kuletama“, — „need esemed kuletavad kõiksugu haiguse idusid enes-tega“; **kuletus** — transport. „kulgema“ antakse „Õige-keelsuse sõnar-s“ ja on geomeetria oskussõnana tarvitusel.

laup [lauba] k — otsaesine („otsaesine“ on koh-makas ja naivne sõna). „Õigekeels. sõnar-t“ annab selle asendis küll „otsmik“, mis aga ka ei ole hää. Liitsõna-des: **kõrgelaupe**, **valgelaupe** — kõrge, valge otsaesisega. „laup“ on juba kirjanduses esinend.

lavepärane s — palju sõnu tegev, liig pikalt-laialt seletav (saksa „weitschweifig“, pr. „prolix“): „ta stiili ja esitusviisi puuduseks oli teatav lavepärane“.

vaist [vaistu] s — loomusund, instinkt; **vaist-lik** — instinktiivne; **vaistlikult** — instinktiivselt, loomusunniliselt. „Vaistu“ abil vabaneksime jällegi ühest halvast võõrsõnast, samuti kui sõnadega „nentima“ ja „tõik [tõiga]“ sõnadest „konstateerima“ ja „fakt“.

Joh. Aavik

Toimetusele saadetud:

LOOMING nr. 7, september 1930. Lhk. 753—848 (96). Hind 1 kr. 75 sn. Sisu: G. Suits: Sillamäe motiive, luuletisi. J. Barbarus: Põhjast lõuna, reisikiri. M. Under: Kuus luuletist. A. Adson: Kuvve värssi, Fr. Tuglas: Karl Rumor, elu ja loomingu äärjoni. J. Kärner: Seitse luuletist. V. Adams: Kaks luuletist. M. Jotuni: Tütarlaps roosiaias ehk Šurev õde, novell. A. Palm'i tõlkes. H. Visnapuu: Luuletisi. E. Hiir: Kolm luuletist. Peale selle ringvaade: G. Suits: B. Linde Loova Keskk. Euroopa poole, arvustus. J. Libe: Eesti biograafiline leksikon IV, arvustus. Ankeet. Välis-maalt. Estica. Varia.

EESTI KIRJANDUS 1930 nr. 8. Sisu: Th. Kaljo: Jakob Kõrvi „Luigemäe Olli“ algupärast. P. Ariste: Korjamismatkal poluvertsikute maal. August Anni: Kreutzwaldi noorpõlv ja saksakeelne lüürika. P. Voolaine: Setu lauluema Anne Vabarna „Peko laulu“ II osa. A. Palm: Teuvo Pakkala — Elsa. A. Vaigla: Mait Met-sanurk — Talupoja poeg. P. Hamburg: K. A. Hindrey

— Minu elukroonika I, II ja III, Murrang. M. Sillaots: Jaan Kärner — Naine vaesest maailmast. R. Sirge: Richard Janno — Neitsi Maarja. H. Masing: Endel Loide — Susanna. P. Hamburg: K. Laagus — Leitnant Vasmer. H. Tampere: Martti Haavio — Kettenmärchen-studien I. Lisaks: Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates, 13. poogen.

EESTI KIRJANDUS 1930 nr. 9. Sisu: L. Toh-ver: Kreutzwaldi näidenditõlked, võrreldud originaali-dega. A. Palm: Lub 1929. A. Vaigla: August Strind-berg — Üksi. P. Hamburg: A. H. Tammsaare — Tõde ja õigus II. M. Sillaots: Mats Mötslane — Mõrane hing. Ilmar Reiman (†): Aktsioon III. J. Silvet: Stephan Fodor — Edison. Lisaks: Eesti raamatute üld-nimestik 1929. a. alates, 14. poogen.

KESKKOOLI ÕPPEKAVAD. Gümnaasiumi huma-nitaar-, reaal- ja majapidamisharu. Kinnitanud 29. juulil 1930 J. H ü n e r s o n, hariduse- ja sotsiaalminister. Hari-

duse- ja sotsiaalministeeriumi väljaanne Tallinnas, 1930. Sisu: A. Keskkooli eesmärk, ülesanded ja üldine töökorraldus. B. Õppeainete eesmärgid ja ülesanded. C. Õppekavad. D. Seletuskirjad õppekavadele. Lhk. 227.

E. MUUK ja M. TEDRE: LÜHIKE EESTI KEELEÕPETUS II. Tuletus- ja lauseõpetus. 192 lk., hind 2 kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. — Raamat on määratud küll õpperaamatuks keskkoolidele, kuid pakkudes eestikeelse põhjalikuma ja praegusi õigekeelsuse nõudeid rahuldava tuletus- ja lauseõpetuse aitab ta eesti õigekeelsust omandada ka väljaspool kooli, kus just eriti vajati lauseõpetuse alal kindlamaid juhiseid. Töö käsitleb sõnade tuletamist, liitmist, lihtlauset ja tema liikmeid, lihtlauset, sõnade järjekorda ja kirjavahemärke tarvitamist. Lisaks hulk harjutusi.

ÜLIÕPILASLEHT nr. 9, viinakuul 1930. Hõimunumber V Soome-Eesti üliõpilaspäevadeks. Kirjutiste autoritest nimetame: Julius Mägiste, Hj. Nortamo, G. Vahrberg, Ilmar Tõnisson, August Anni, A. Treufeldt, Villem Ernits, H. Veidenbaum, E. Saks, Linda Leeman, G. Ränk, Libonius, Linda Alber-Reijo, A. Reisner, Br. Pärl, Aleks. Aspel, J. Pert j. t.

STEPHAN FODOR: EDISON. Leiutaja elukäik. Tõlk. A. Suik. 144 lk. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, 1930. Hind 1kr.75 s., ilukõites 2 kr. 25 s. Luges Edisoni elulugu tunnend, et kui inimesel on keskmiseltki annet ja sealjuures suur himu töötada, et siis kaotavad oma mõju vaesus, koolihariduse puudus ja ka kõik teised eluraskused ning kuigi aastate töö tulemusena, kuid eesmärgile saab ikkagi. See on julgustav, õhutatav ja õpetlik ühtlasi.

ZYGMUNT KRASINSKI: IRYDION. Poola keelest tõlkinud August Alle. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Poola rikkalikku ja omapärast kirjandust on eesti lugejale vähe tutvustatud, kuna vähe leidub tõlkeid sellest keelest. Krasinski „Irydioniga“ on antud aga poola kirjanduse üks silmahakkavam teos, mis teiste omaaegsete seas püsib teedmärkiva tähisena. Poola romantilise luule alussammaste kolmik — Mickiewicz, Slowacki, Krasinski — iseloomustub erakordse isamaa-armastuse hingelõõmaga. Nendest kolmest erineb järsu nurga all Krasinski: rahvusliku viha ja kättemaksu asemel, mis oli kaaslaste hingestajaks, kuulutas Krasinski muud: rahvas peab kasvama vaimiliselt ja võitma vaimilise üleolekuga. Orjastatud Poolale oli see uueks evangeeliumiks, mis on kannud ka röömsat vilja. „Irydionis“ avaldab Krasinski sümboolselt oma rahva teesuuna läbi aegade, kuigi sündmustik iseenesest on viidud esimese kristluse aegsesse Roomasse. Idee kehastaja on kange-

laslik võitleja Irydion, kes tõusnud omas südames rõhuva ja prassleva Rooma vastu ning kõigi abinõudega arendab võitlust võiduks. Sellel pineval ja suurelennulisel võitlusretkel toimub murrang, kus kättemaks hukkab, kus terasene põueoda moonduib, kus hakkab koitma uus vaim inimeste ja rahvaste vahekordades. Irydioni suur lend ei avaldu mitte suurekaarelistes liigutustes, vaid just suures sisemises jõus, tema suur lend mõjub meie praeguses argipäevsuses otse pühapäevalikult.

EESTI IV. PÄRNUMAA. Maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Toimetus: A. Tamme-kan, peatoimetaja, lic. phil. Tartu Ülikooli maateaduse dotsent, J. Köpp, professor, Tartu Ülikooli rektor, Edg. Kant, mag. geogr., majandusgeograafia õpetaja Tartu Ülikoolis. Tartus, 1930. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Lhk. 761. Lisa: Pärnumaa kaart. Väärtusliku teose hind kokku 9 krooni.

FREDERICK MARRYAT: PEETER KOHTLANE. Jutustus. Inglise keelest tõlkinud D. Karopun. Kirjastus „Valik“, Tartu.

ÕPETAJATE LEHT, kutseteadliku õpetajaskonna häälekandja. I. aastakäik. Tellimishind: 12 kuud — 4 kr. Üksiknumber 10 senti. Vastutav toimetaja: A. Janson. Tegev toimetaja ja väljaandja: J. Elango. Oma lehe äärele on õpetajaskonnal kahtlemata suur tarvidus. Tulebki imestada, et just tänapäeval, kus on igal organiseeritud kutsealal paratamatuks saanud häälekandja, õpetajad seni pidid leppima selle vähesega ruumiga, mis neile poliitiliste erakondade lehtede poolt, oma vaatevinklist väljudes, on võimaldatud. Ometi on just koolipõld see, kus täitsa erapooletu valgustus ülitähtis. Õpetajate Leht, nagu näib juba senistest ilmunud nritest, „valgustab kõiki hariduselu ja koolipolitika küsimusi, eriti arendades võitlust vooludega, mis on suunatud rahvahariduse, kooli ja õpetajaskonna vastu, ning toob informatsiooni kooli ja õpetajaskonna elust jne.“ Ilmub nädallehena.

KUULUTAJA. Ilmub kolm korda nädalas. (Senini tarviduse korral.) IV. aastakäik. Vastutav toimetaja ja väljaandja S. Songi, Võrus. See on nähtavasti peamiselt reklaami otstarvetele pühendatud ajaleht. Ta on väiksemaid ajalehti üldse, mis kunagi kodumal ilmunud: väikeses kaustas on näit. nr. 7 kõigest 2 lehekülge suur. Juhtkirjaks S. Songi kirjutis „30 aasta eest“, kus antakse Võru esimese, kõige vanema, nimelt Fr. Karlsoni, hiljem väljaandja raamatukaupluse arengu lühike ülevaade. Huvitav, et see äri avati dr. Fr. R. Kreutzwaldi majas. Ajalehe tellimishind postiga on: 100 nrit — 75 senti.

Eesti tubakavabrik „Sultan-Flor“ Tartus on jälle tegevust alustanud.

Meile on ulatatud üks Nõmme elaniku, nähtavasti ametniku kiri, aadresseeritud tubakatehas „Sultan-Flori“ Tartus. Kirjas öeldakse muuseas järgmist: „Sarnast suurt puudust ei ole minul 4 aasta kestel olnud kui praegu ja nimelt Teie kõrgeväärtuslike tubakasaaduste järele... Pean Teie omi kõige paremaks... Mitte üheski Tallinna äris, alates kõige suuremate ja lõpetades võrtspoovididega ja ajalehekioskidega, ei ole ma ühtainust Teie poolt väljalastud saadust näinud, mis oleks järgi jäänud. Selle asemel on aga rida teiste tubakavabrikute omi seismas ning on jäänud kaupmehele kahjuks kanda... Olen ootnud ja alati lootnud, et Teie vabrik hakkaks

jälle töötama, et ma saaks õiget kaupa oma raha eest.“ Omalt poolt võime tõendada, et tubakatehas „Sultan-Flor“ on suur* ja soliid eesti ettevõtte, eesti rahaga eesti meeste juhtida. Iga eesti suitsetaja, kellele kallis kodumaa saatus ja tema hea käekäik, peaks küll juba sellepärast tarvitama „Sultan-Flori“ saadusi. Meie ei kahtle ka selle tubakavabriku tubakasaaduste headuses ning arvame, et ülaltoodud kirjas on kahtlemata ehtsaid, südamlikke tundeid avaldatud „Sultan-Flori“ tubakavabriku juhatusele ja et „Sultan-Flori“ saadused on tõepoolest kõrgeväärtuslikud.

Ühineme kirja autoriga edu ja õnne soovides.